

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE BİLİM DALI**

**AUGUSTE COMTE POZİTİVİZMİNDE BİREY-TOPLUM
İLİŞKİSİ**

**HAZIRLAYAN:
ALPAY EĞLENEN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ HACI KAYA**

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Alpay EĞLENEN		
	Numarası	168101011004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Auguste Comte Pozitivizminde Birey-Toplum İlişkisi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Alpay EĞLENEN

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Alpay EĞLENEN
	Numarası	168101011004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hacı KAYA
	Tezin Adı	Auguste Comte Pozitivizminde Birey-Toplum İlişkisi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Auguste Comte'un Pozitivizminde Birey-Toplum İlişkisi başlıklı bu çalışma 26/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Hacı KAYA	
2	Prof. Dr.	Bilal KUŞPINAR	
3	Doç. Dr.	Ercan SALGAR	

Önsöz

İnsan türünün bireyleri arasındaki etkileşim, türün var oluşundan beri sürmektedir. Gerek toplumsallık öncesi gerekse toplumsallık sonrasında bireyler arasında mutlak bir uzlaşma sağlanamamış olması, bu etkileşimin nasıl olması gerektiği sorgusunu günümüze kadar taşımıştır. Tüm toplumsal çatışmaların temeline inildiğinde, her birey tarafından kabul edilebilecek bir ilkenin yoksunluğu göze çarpmaktadır. Bu yoksunluğun giderilmesi de ancak tüm bireysel farklılıklara rağmen herkesin kabul edebileceği; sübjektif değil objektif ilkelerin toplumun temellerine yerleştirilmesi ile mümkündür. Auguste Comte'un pozitivizm ışığında sistemleştirdiği sosyal fizik biliminin paradigması, toplumsallığın üzerine inşa edilebileceği ve tüm bireyler tarafından kabul görebilecek uzlaşma ilkelerinin belirlenmesi konusunda en ideal yöntem olarak görünmektedir. Çünkü pozitivizmin bilginin tek kaynağı olarak işaret ettiği olgular herkes tarafından deneyimlenmeye ve sınanmaya açıktır.

Birey-toplum ilişkisinin mutlak uzlaşımını sağlayabilecek pozitif toplumsal ilkelerin belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmanın oluşum sürecinde anlayış ve tavsiyeleri için başta tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hacı Kaya'ya olmak üzere Prof. Dr. Bilal Kuşpınar, Doç. Dr. Ercan Salgar'a; ayrıca süreç içerisindeki motivasyonumu kaybettiğim anlarda desteklerini esirgemeyen tüm dostlarıma içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Alpay EĞLENEN

Konya-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Alpay EĞLENEN		
	Numarası	168101011004		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hacı Kaya		
Tezin Adı	Auguste Comte Pozitivizminde Birey-Toplum İlişkisi			

İnsan türünün var oluşundan beri bireyler arası ilişki olgusu da var olmuş ve bunun nasıl olup olmaması, olacaksa nasıl olması gerektiğine dair birçok sorgulama yapılmıştır. Günümüze gelindiğinde hala birey ve toplum çatışmasının devam ediyor ve bunun bireylere zarar veriyor oluşu türsel birlikteliğin nasıl olması gerektiği sorusunun cevaplanması gerekliliğini doğurmaktadır. Çözüm, hiçbir tür bireyinin reddedemeyeceği toplumsal ilkeleri bulmaktan geçmekte, bu ilkeler de ancak pozitivizmde kendini göstermektedir. Çünkü bireyden bireye değişmeyecek olanlar, sadece pozitif deneyimler ve sonuçlarıdır. Auguste Comte'un önce bilgi, ardından toplum teorisi ışığında şimdiye dek sadece ütopya tasarımlarında görünen ideal toplum düzeninin ilkeleri ve bunların nasıl uygulanacağı bu çalışmada belirlenmeye çalışılacaktır.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Alpay EYLENEN		
	Student Number	168101011004		
	Department	Philosophy		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Lecturer Hacı KAYA		
Title of the Thesis/Dissertation	Individual-Society Relationship in Auguste Comte's Positivism			

Since the humankind had existed, the phenomenon of relationship between people has been also existed and many questions has been raised which is related that how should the relationship be, if it should be how that would be. Even today since the existence of the conflict between society and individual and since this conflict causes harms to individuals this reality raises the necessity related that the question of how the species association should be answered. The solution is to find out some rules where appears in positivism that none of the individuals can reject. Because what will not vary from individual to individual are only positive experiences and results of them. The rules of ideal society system which only seems in utopia layouts until now and how will those rules will be applied are going to be tried to be stated in this text with the help of information theory of Auguste Comte and his society theory.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Yüksek Lisans Tez Kabul Formu	ii
Önsöz	iii
Özet.....	iv
Abstract	v
İçindekiler	vi
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM AUGUSTE COMTE VE POZİTİVİZME GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Auguste Comte	10
1.2. Zihnin Pozitivizme Evrimi	19
1.2.1. Teolojik Evre	23
1.2.2. Metafizik Evre	25
1.2.3. Pozitif Evre	27

İKİNCİ BÖLÜM POZİTİVİZM TEMELİNDE BİREY-TOPLUM İLİŞKİSİ

2.1. Pozitivizmin Bilgi Anlayışı ve Toplum Biliminin Kuruluşu	34
2.1.1. Pozitivist Bilim Sınıflaması.....	36
2.1.2. Sosyal Fizik	42
2.2. Sosyal Fizik Açısından Birey-Toplum Uzlaşımı	46
2.2.1. Pozitif Rejim.....	46
2.2.2. Pozitif Rejimin Temelleri	49
2.2.2.1. Epistemolojik İlke.....	49
2.2.2.2. Siyasi İlke	51
2.2.2.3. Etik İlke	56
2.2.3. Pozitif Toplumsal İlkelerin Kurulumu ve Yaşatılması Politikaları	59
2.2.3.1. Düzen Politikası.....	61
2.2.3.2. İlerleme Politikası.....	64
Sonuç	68
Kaynakça.....	72
Özgeçmiş	77

GİRİŞ

İnsan, biyolojik ve zihinsel yönden en gelişmiş canlı türüdür. Bu türün yaşadığı dünya evrendeki sayısız gezegenden biri olup, keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen yine sayısız evrensel yasalar doğrultusunda kendi değişkenleri içerisinde sürekli dönüşüm halindedir.

İlk başta acıkma, susama, barınma, güvenlik gibi fizyolojik ihtiyaçları olan insanlar bu ihtiyaçları giderme yolunda dolaylı olarak başka birtakım şeylere de gerek duymak zorunda kalmıştır. Karnını doyurmak için besin toplamayı, avlanmayı, barınmak için ev yapmayı, güvenlik için savaşmayı öğrenmesi bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Doğa insanı, gücünü aşan şartlarla karşılaştırmaya müsait bir ortamdır. Bu nedenle ihtiyaçlar her zaman kolayca giderilemez ve her giderilemeyen ihtiyaç da acı verici bir hal demektir. Bu tür deneyimler, türün zihinsel savunma mekanizmalarını harekete geçirerek rasyonel çözümler üretmeye yöneltir. Tek başına kendine yetemeyen insan, doğal olarak kendini aşan bir güce ihtiyaç duyacağından başka türdeşleriyle iş birliği arayışına girecektir. Her birlik, karşılıklı çıkar ve yardımlaşma gibi durumlar üzerinden ilerleyeceğinden türün diğer bireyleriyle bütünleşme her insanın faydasına bir durumdur. Toplumsal yaşama ilk adım, ancak böyle bir süreç içerisinde atılmış olmalıdır. Yani toplumsallık, insanın bu doğa şartlarında yaşama devam edebilmesi için temel bir ihtiyaçtır.

“Her insan, yaşamak ve üstün mükemmeliyetlere ulaşmak için yaradılıştaki birçok şeylere muhtaç olup bunların hepsini tek başına sağlayamaz. Her insan bunun için, çok kimselerin bir araya gelmesine muhtaçtır. Her fert bu ihtiyaçlardan ancak üzerine düşeni yapar. Bütün insanların birbirleri karşısındaki durumları da bu merkezdedir. Böylece her fert, tabiatındaki mükemmelleşme ihtiyacını, ancak muhtelif insanların yardımlaşma maksadıyla bir araya gelmeleriyle elde edebilir.”
(Farabi, 2001, s. 79)

Bu genel yargılara ek olarak toplumsallaşmanın nedenleri içinde ilk olarak benzer türlerin birlikteliğinden söz edilebilir. İnsan önce doğada türdeşleriyle birleşir ve

ardından toplumsallaşma karmaşıklaştıkça kendi içinde gruplara ayrılmaya başlar. Hiyerarşi, bireylerin organizasyonu için getirilen bir çözüm olarak kendini göstermektedir. İş bölümlerine gelindiğinde biyolojik farklılıklara ek olarak işlevsel uzmanlaşmalara göre gruplaşmalar, son olarak ise özgecilik duygusundan doğan dayanışma dikkat çeker (Gordon, 2015, s. 21-30).

İlkel toplumlarda, bireylerin ilk olarak toplayıcılıkla yaşamlarını sürdürdüğü aşamada kendilerini savunma amacıyla türdeşleriyle güç birliği yapmaları bu nedenler ve sonuçlarıyla süregidecek toplumsallığın başlangıcıdır. Araçların geliştirilmeye başlanmasıyla erkeklerin avcılık niteliklerini kazanması, toplayıcılığa devam eden kadınlarla aralarında iş bölümüne gidilmesine neden olmuştur. Ardından araçların daha da gelişmesiyle uzman avcılık denilen yeni bir iş kolu daha oluşmuş, avlanma giderek daha az zaman ve güç gerektirdiğinden artı ürün ve zamanlar kazanılmış, fiziksel olarak herhangi bir aktif görevi yerine getiremeyen yaşlılara da uygun bir takım toplumsal görevler verilerek toplumsal birlik artarak korunmuştur. Bu güç ve iş birlikleri, bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarların aynı olmasından ötürü ilkel toplumlarda toplumsallığın amacına uygun ilerlemesini eşitlikçi ve kapsayıcı bir ortamda sağlamıştır (Şenel, 1982, s. 46-84).

Sorunsuz bir şekilde ihtiyaçlarını toplumsal olarak gideren ilkel toplumun eşitlikçi düzeninin bozularak uygarlığın fitilinin ateşlenmesi, gezici çobanların ihtiyaçlarını giderememe durumunu yerleşik çiftçileri yağmalayarak çözüme kavuşturmalarıyla olmuştur. Yani doğa şartlarının zorlaması ile bireylerin birbirleri ile değil, farklı toplumların birbirleri ile mücadeleye başlaması insanlığı daha büyük işbirlikleri kurmaya yöneltmiştir. Uygarlığın tam olarak hayata geçebilmesi için ona ihtiyaç duyulması ile birlikte onu somutlaştırabilecek doğal şartların da olması gerektiğinden, daha fazla iş bölümü ve dolayısıyla daha büyük işbirlikleri ile büyük üretimler yapılabilecek coğrafi ortamlarda örgütlenmeler başlamıştır. Büyük örgütlenmelerin sonucu olarak köylüler, zanaatçılar, askerler, tacirler, köleler gibi bir çok yeni toplumsal sınıf ortaya çıkmış ve uygarlıkla birlikte toplumsal eşitlik de bozulmuştur (Şenel, 1995, s. 37-42).

Görülüyor ki, başlarda ortak bir noktada olan, yani fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakla meşgul türün bireyleri, diğer türdeşleriyle iş birliğine giriştikten sonra giderek daha da gelişmiş, teknoloji üretmiştir ve herkes her işe koşturamayacağından bireyler zamanla birbirlerinden farklı iş kollarına ayrılmaya başlamıştır. Bu toplumsal gelişimin sonucu olarak bireysel nüanslar ortaya çıkmıştır. Çünkü diğer canlılardan daha gelişmiş, dolayısıyla da daha kompleks bir yapıda olan insan türünün hassasiyeti de fazla olduğundan, bulunduğu konumunda birçok etken tarafından uyarılmaya açıktır. Toplumsallaşmanın sonucunda oluşan yardımlaşmanın getirdiği iş bölümleri, bireyleri birbirlerinden farklı görevlerde etkin olmaya iterek, her birinin bulunduğu konumu kendine özgü bir hale getirdiğinden ve bu konumların şartları, etkileşimleri ve gereçleri de farklı olacağından, toplumsallaşma çelişkili bir şekilde bireyleri diğer türdeşlerden belirli konularda ayrılmaya sevk ederek yalnızlaşmaya ve bireyler arası mücadeleye tekrar zemin hazırlamıştır.

‘Demek ki, sosyal gerçek: çaba, üretim, eylem ve yaratıştır. Kolektif çalışma bu gerçeğin başlıca ifadesi. Ne var ki bu sosyal gerçek, bazı rejimlerde kendini asıl hüviyetiyle gösterememiştir. Bu rejimler, sırasıyla, rahiplerin, savaşçıların, hukukçu ve metafizikçilerin hüküm sürdüğü teolojik, askerî ve “kritik” rejimler. Üretimle emeğin bu rejimlerdeki teşkilatlanma şekli (yani fetih, yağma, esaret, aylaklar yararına toprak köleliği), kolektif yaratıcı çalışmayı kösteklemiş, sosyal hayatın zembereklerini gizlemiş. Oysa üretim barışa yönelmedikçe, sanayileşmedikçe, aylaklar, üreticiler yararına ortadan kaldırılmadıkça, toplum bütün yaratıcı güçlerine kavuşamaz. Toplum bütün yaratıcı güçlerine kavuşamadıkça da sosyal gerçeğin asıl karakterini gizleyen yalanlar ortaya çıkarılamaz.’ (Meriç, 2015, s. 131)

Saint-Simon (1760-1825) yukarıdaki metne göre toplumun çözülümünün nedeni olarak emeğin ve yaratımın adaletsiz dağılımını sebep gösteriyor olsa da an itibarıyla bu çözülüm daha karmaşık ve derin boyutlara ulaşmıştır. İş bölümleri tarih sürecinde giderek daha da özelleşmiş, her bölüm alt bölümlere ve onlar da alt bölümlerine ayrılmıştır. Giderek çoğalan bu spesifik alanlarla doğru orantılı olarak bireyselleşmenin ve kalabalığın içinde yalnızlaşmanın da arttığı düşünüldüğünde toplumsal adaletsizliğe ek olarak insanların konumlarıyla birlikte ihtiyaçlarının da farklılaşıyor olduğu nedenine ulaşılır. Zorunlu ihtiyaç olan toplumsallık doğru uygulanmadığından, zararı faydasını aşmış ve insanlar giderek daha da çatışmaya

veya kendi dünyalarına çekilmeye başlamıştır. Başta ihtiyaç üzerine kurulan bu birlik, süreç içerisinde geçirdiği yanlış dönüşümlerle bireye karşı bir konuma geçmiş ve bireyin mücadele içinde olduğu bir oluşum halini almıştır.

Uygarlığın başlangıcındaki ekonomik, Ortaçağ'daki dini ve modern dönemdeki ulus-devlet temelli toplumlar bir arada kısmen tutulabilseler de insanlığın asla mutlak refaha ulaşamamış olması, bununla birlikte her toplumun kendi içinde çatıştığı bireyleri olmakla birlikte üstüne din ve ulus üzerinden büyük savaşlar yaşanması, insanlığa fayda sağlaması amacıyla kurulan toplumsallığın asıl amacından ne kadar sapmış olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Çatışan ihtiyaçlar sonucu, doğası gereği insanın ne boyutta olursa olsun savaşması elbette kaçınılmazdır. Bu savaşın sonlanması, herkes için en temel gereklilik olan güvenli ortamı sağlayacağından mutlak bir birey-toplum uzlaşımının hangi yapı ve işlevsel temeller üzerine inşa edilmesi gerektiğine dair sorgulama yapılması, mutluluğu hedefleyen toplum ve dolayısıyla insanlar için belki de birincil derecede önemlidir. Çünkü toplum bir sorun değil, aksine her bireyin kendi iyiliği için katılması zaruri olan bir birliktir ve asıl sorun onun bir türlü gerek bireylerin zihninde gerekse toplumsal boyutta doğru yapılandırılmamasıdır.

Eğer bir toplumun kültürel karakterini belirleyen ögeler belirli bir din, dil, ırk, ideoloji, örf ve adete veya ahlak anlayışına dayalı bakış açılarıysa o toplumda çatışma kaçınılmazdır. Çünkü bu olguların hiçbiri insanların tamamında kendisinden pay bulunabilecek nitelikte değildir. Tüm bu kavramlar her insanın hayatında yer edebilecek olsa da herkeste farklı tanımlarda ve şekillerde vücut bulabilir. Oysa toplum tüm bireylerin en başta birleşmelerini sağlayan doğa şartları gibi hiç kimse tarafından reddedilemeyecek objektif ilkeler üzerine dikilmelidir. Bu da toplumun kimsenin reddedemeyeceği bir bilgi kaynağının verileri üzerine kurulması gerekliliğini kanıtlar.

Bu bilgi kaynağının nesnelere ve aralarındaki ilişkilere dair gözlemler sonucu ulaşılan olgular olduğu fikri ortaya çıkmadan önce ilk olarak teolojinin hükümleri değer görmekteydi. Bilim, sanat, felsefe ve siyaset tamamen dinin güdümünde

ilerlemekteydi. Dini kurumlar, tüm konularda otoriteyi temsil ediyor ve toplumun kontrolünü elinde tutuyordu. Hristiyanlık dini ve bu dinin temsilcisi olan kiliselerin söylemlerinin bağlayıcılığını hiçbir karşıt görüş aşamıyordu. Ortaçağ olarak tanımlanan bu zaman diliminde toplumun da tanrıya inanma yolunda kiliselere güvenip bu yönde hayatını şekillendirmesi ahlâk, siyaset ve sosyal öğretilerin de Tanrı'nın söylemlerine paralel içerikler edinmelerine neden oluyordu (Cevizci, 2015, s. 339).

Onun öncesinde Antik Çağ'da ise insanlar ellerinde herhangi bir teolojik ya da teknolojik imkân olmadan, sadece gözlemleri üzerinden doğayı tanımaya çalışıyorlardı. Evrenin kökenine yönelik çıkarımlarda Thales'in suyu, Anaksimandros'un sonsuz ve sınırsız bir varlık olarak tanımladığı Apeiron'u, Anaksimenes'in hava anlamını taşıyan Psüke'si ve Herakleitos'un ateşi arke olarak benimsemesi buna örnek olabilir. Aristoteles'in fizik, geometri gibi alanlarda vardığı sonuçlar da her ne kadar daha karmaşık olsa da benzer nitelikteydi. Gözlemler yapıp bu gözlemler sonucu elde edilen verilerin imkân verdiği ölçüde açıklamalarına gidilmiyordu; edinilen veriler belirlenen ilkeyi doğrulayabilecek şekle mantıkla saptırılıyordu (Cevizci, 1999, s. 408). Zamanla bu zorlama çıkarımlar edinilen yeni deneyimlerle çökmeye başlamış olmalı ki, duyularla çelişmeyecek bir açıklama gereği duyuldu. Teoloji, önceleri tam da bu ihtiyacı karşılayacak nitelikte görülüp Ortaçağ'da etkisini hissettirmiş olsa da kilisenin de gelişen teknoloji ve yapılan keşiflerle zamanla ters düşmesi, Tanrısal iktidarı da zayıflatarak kaçınılmaz sona sürüklendi.

Bu süreç içerisinde toplumsal sorunlar üzerine düşünürler de bir devletin nasıl örgütlenmesi gerektiği sorusu üzerinden çözüm getirmeye çalıştı. Platon (m.ö. 427-347) bireylerin refah, birlik, barış ve adalet içinde yaşayacakları bir ideal devlet tasarımını, zamana göre değişmeyecek temel niteliklerini belirleme bağlamında kurgulamışken, Aristoteles (m.ö. 384-322) onun fikirlerini soyut oldukları yönünde eleştirerek yönetim sistemlerinin direkt gözlemlenmesi ve en doğru yönetim şeklinin belirlenmesi üzerine eğildi (Gordon, 2015, s. 81-83).

Platon bir devlette olması gereken değerleri sıralarken, yönetenlerle yönetilenler arasındaki düşünce birliğinden, askerlere korkusuzluğu öğreten törelerden, yönetenlerin liyakatinden, doğru iş birliğinden bahsetmektedir. Fakat onun ideal devlet modelinin eşitsiz sınıf yapısı, kurduğu sistemin pratikte çatışmalara neden olabileceğini gösterir. (Platon, 2010, s. 132) Aristoteles'in devlet üzerine düşüncelerinde ise eşit olmayan toplumsal sınıflar dikkat çekmekte, daha da ötesi bu sınıfların doğal olarak var olduğu düşüncesi çatışmasız bir toplum oluşturma yolunda sorun yaratmaktadır. Ona göre toplumlar en yüksek iyiyi amaç edinmelidir, fakat bireylerin eşit olmadığı bir toplumda ortak bir iyi algısından bahsetmek güçtür (Aristoteles, 2016, s. 10-11).

Platon ve Aristoteles'in felsefelerinin vahye dayalı tek tanrılı dinlerin gerekçelendirilmelerinde kullanıldığı Ortaçağ'a gelindiğinde ise toplumsallığın semavi dinler ile temellendirildiği görülmektedir. Augustinus'un (ms. 354-430) benlik sevgisi ve tanrı sevgisini iki zıt noktaya koyduğu, birincinin günahkarlarla dolu yeryüzü, diğerinin ise imanlılarla dolu tanrı devletine ait insanların özellikleri olduğunu vurgulaması, Ortaçağ'daki din temelli toplumsallıkların epistemolojik sorunlardan dolayı asla kalıcı birliği sağlayamayacağına örnek teşkil etmektedir. Herkes tanrıyı sevmez; ama herkes kendini sever. Tanrı sevgisinin kaynağı da benlik sevgisidir. Bu nedenle ideal birlik ancak ayrı ayrı her bireyselliğin eşit olması üzerine kurulabilir (Ağaoğulları & Köker, 1991, s. 132).

Bireyin tanrı yolunda erimesi algısının yıkılıp Ortaçağ'dan kopuşa geçilmesinde *Hükümdar* adlı eseriyle Machiavelli'den (1469-1527) bahsedilebilir. Halktan birisi hükümdarın karşısına çıkacağı zaman en çok değer verdiği ya da hükümdarın en çok beğeneceğini düşündüğü şeyleri sunarken o, devlet işleri üzerine tecrübelerinin, iktidarlığa dair geçmişe dönük araştırmalarının zihninde analizini yaparak kitaplaştırdığı eseri sunmuştur. Bir olguya dair gözlemin, tarihsel araştırmanın ve son olarak zihinde toplanılan bilgiler üzerinde yapılan analizin önemi bu eserde kendini göstermektedir. (Machiavelli, 1998, s. 65) O, bu yöntemlerle insanların içgüdüsel bir doğası olduğu sonucuna vararak bireyi tanrıdan ayırıp doğası ile tanımlar ve devletin temeline de bu anlayışı oturtur. (Ağaoğulları, Türk,

Yalçinkaya, Yılmaz, & Zabcı, 2015, s. 327-329) Fakat Machiavelli'in hareket noktası birey olsa da bu yolda bireysel içgüdüleri düzenleme amacıyla hükümdarlara gereğinden fazla güç atfetmesi ve hükümdarların bu gücün kullanımını keyfiyete yayması bireyi tehdit eden yeni bir unsur yaratmış ve onları savunmaya geçirmiştir. Thomas More'un (1478-1535) monarşi eleştirisini aşarak bir devletin baştan aşağı nasıl olması gerektiğine dair çözüm sunduğu ütopya modeli, radikalliğiyle sıyrılmaktadır. (Ağaoğulları, Türk, Yalçinkaya, Yılmaz, & Zabcı, 2015, s. 357) *Ütopya* adlı eserinde olmaması gerektiğini düşündüğü düzen üzerinden olması gereken düzenin kurulu olduğu, eşit zenginlik ve barışçıl özelliklerinin öne çıktığı bir toplum tasvir etmişse de bu özelliklere sahip bir toplumun pratikte nasıl kurulacağı muğlak kalmıştır (More, 2007).

Bireyin devlete karşı tam anlamıyla üstünlük kurduğu anlayış, John Locke'un (1632-1704) liberalizmidir. O, doğru bir toplumsal düzenin kurulması için doğa durumuna gitmiş ve bireylerin yanlış yapılandırılmış devletler tarafından alt edilen doğal niteliklerini belirlemeye kalkışmıştır. Tüm insanlar eşit ve özgür doğarlar. Fakat bu niteliklerin sınırsız olarak düşünülmesi, insanın akılcılığına aykırıdır. Çünkü tüm insanların sınırsızca davranması bireyler arası kaos yaratır. Bu nedenle insanlar akılcılıklarını kullanarak daha iyi şartlarda yaşamak için eşitliklerini ve özgürlüklerini düzenleyen bir birlik yaratırlar. Mutlak olan devletin birliği ve bütünlüğü değil, doğal haklar dolayısıyla bireydir (Ağaoğulları, Zabcı, & Ergün, 2009, s. 164-169).

“Toplum ve devlet insanın tabii özelliklerinden, tabii yeti ve ihtiyaçlarından çıkmıştır ve yine insanın tabii ihtiyaç ve arzularına cevap verir. Egemen olan, kendi aralarında yaptıkları sözleşme ile tabiat durumundan sivil duruma, toplum durumuna geçen halktır. Egemenlik kayıtsız, şartsız bu sözleşmeyi yapan halka aittir ve devlet bu halkın kendini koruma ve devam ettirme iradesinin yalnızca bir aletidir.” (Arslan, 1992, s. 28-29)

Görülüyor ki Aydınlanma Çağı'yla birlikte bireyin varlığı kabul edilmiş ve merkeze oturtulmuştur. Hiçbir toplumsal değer, bireyin faydasının üzerinde değildir. Öyleyse yapılması gereken, ilk toplumsallığa geçişte olduğu gibi tüm bireylerin eşit derecede faydalanabileceği bir örgütlenme kurmaktır. Fakat şu an içinde bulunulan

çağda dahi insanların hala birbirlerinin yaşamlarına olumsuz müdahalelerde bulunmaya devam ediyor oluşu, henüz birey ve toplumun nasıl uzlaştırılacağına çözülemediği veya çözümlerin ilerlese de eksik kaldığı ya da teoride çözümün üretilip bir türlü pratiğe kusursuz olarak uygulanamadığını göstermektedir. Çözümüne dair kurgular kimi zaman faydalı olsalar da olgusal temellere dayanmadığından her zaman sadece bir alternatif olarak kalmıştır. Birçok insan yaşadığı çağ, kendi kültürü ve bireysel psikolojisi bağlamında bu kurgulardan birini seçmiş ya da kendisi yeni kurgular üretmiştir. Sonuç olarak insanlık tarihi boyunca hiçbir spekülasyon bireyler arası uzlaşımı mutlakıyla sağlayacak nitelikte olamamıştır. Toplumsal yapının bireyden bireye değişmeyen ortak nitelikler doğrultusunda kurulması gerekliliği bunun şüphesiz kimsenin reddedemeyeceği bir bilgi türünden verilerle sağlanabileceğini işaret etmektedir. Auguste Comte'un pozitivizm anlayışı, nesnel ve onlar arasındaki ilişkilerin zihinsel çıkarımları dışında hiçbir şeyin kesin doğru olarak sayılmaması, ihtiyaç duyulan ilkelere ulaştırabilecek yegâne yöntemin pozitivizm olduğuna işaret etmektedir. Çünkü nesnel ve olgular tüm insanlar için aynıdır.

Ne görüngülerin ardındaki asıl nedenlerin arayışı olan teoloji ne de görüngülerin açıklamaları olan soyut sistemleri kapsayan metafizik niteliğindeki bilgiler tüm insanlığı etrafında toplayabilir. Ancak akıl yürütme ve gözlemlenin birleşimi ile görüngülerin gerçek doğasını yani değişmez silsile ve benzerlik ilişkilerini saptama amacı güden pozitivizmin sağlayacağı veriler bu toplumsal birlik amacını gerçekleştirebilir. (Comte, 2003, s. 8-9) Teoloji açısından farklı inanç sistemlerini kabul eden ya da hiçbirini etmeyen insanlar vardır ve hepsine göre kendisi dışındakiler yanlıştır. Pozitivizm açısından bakıldığında ise görünen sadece belirli şartlarda bir inanç sistemine bağlı olan ya da olmayan insanlar olduğu olgusudur ve ötesi gözleme kapalı olduğundan açıklamaya girilmez, bu kapalı alanın bilinmezliğinin kabulü, tüm insanların inançlarını aynı statüde eşitler ve çatışmayı bitirerek saygıyı mümkün kılacak ortamı hazırlar.

Herhangi bir spor dalında başarılı bir takım düşünüldüğünde birbirinden farklı özel hayatlar yaşayan sporcuların sahada nasıl uyum içinde toplumsallaştıkları

ve amaçlarına ulaştıkları net bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu örnekteki birey ve toplum dengesi, belirlenen ortak amaç ve o amaca bütünsel hareket tüm insanlığın ihtiyacı olan birliği çok iyi bir şekilde örnelemektedir.

An itibarıyla ve global boyutta birey, toplumsallık öncesi basit halinden ya da bir spor takımından çok daha karmaşık bir ilişkiler ağı içinde olduğuna göre söz konusu ortak ilkeleri belirlemek ve ardından bunları tüm insanların kavramasını sağlamak elbette kolay görünmemektedir. Ancak her bireyin yegâne amacı olan, yaşamını olabilecek en refah şekilde devam ettirebilmesi ancak bu tür bir toplumda mümkün görünmekte olduğundan mümkün olabildiğince bu tür bir sistem kurulmalı ve hayata geçirilmeye çalışılmalıdır.

Söz konusu çalışma bu yolda, bireylerin uygarlığın bu kadar karmaşıklaştığı bir çağda ortak noktalarının hangi düzlemde belirlenebileceği, bu noktaların neler olduğu, tüm insanlık tarafından kavranmasının ve uygulamaya konulmasının hangi yöntemlerle sağlanabileceği soruları üzerinden her bir birey için geçerli olacak ideal birey-toplum ilişkisinin temel ilkelerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu yolda kişiden kişiye değişmeyecek olan, insan hayatına dair tüm olguları tanımlayabilme, sınıflandırabilme, geliştirebilme ve geleceği kurgulama yolunda tüm kazanımlarını kullanabilme fırsatını sunan pozitivizm paradigması yöntem sağlayacaktır. Çalışmanın sonucunda türdeşinin acısına neden olmayacağı, aksine gücü yettiğinde çevresindeki acıları dindirmeye yönelik eylemlerde bulunacağı bilincine erişmiş bireylerden meydana gelen bir toplumun oluşması yolunda henüz belirlenmemiş ya da önemi yeterince kavranmamış eksik parçaları keşfetmek veya vurgulamak hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AUGUSTE COMTE VE POZİTİVİZME GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Auguste Comte

Auguste Comte (1798-1857) Fransa'nın Montpellier şehrinde dünyaya geldi. Ailesi Katolik olduğundan dindar bir çevrede büyüdü. Paris'te bulunan ve Fransa'nın kültürel bağlamda önde gelen okullarından olan Ecole Polytechnique'te eğitim aldı. (Gökberk, 1993, s. 465) Birincilikle girdiği bu okulda soyutlama yeteneğiyle hocalarının dikkatini genç yaşında çekmişti. (Levey-Bruhl, 1970, s. 271) Bu yeteneği sayesinde mantık yürütme konusunda oldukça başarı gösterebilen Comte, felsefesini insanlık tarihinin sentezlenmesi yöntemi üzerine kuracak ve böylece Sosyoloji'nin doğuşunu ilan edecektir. (Koştaş, 1995, s. 67) Sosyoloji alanını başlı başına kendisi sıfırdan ortaya atmış olmasa da ona bir isim, plan ve program verip sistemleştirerek bütüncül bir bedene bürümüştür (Park & Burgess, 1942, s. 170).

Politeknik'teki ikinci senesinde meydana gelen isyan, okuldan uzaklaşmasına ve böylece felsefi amacını ortaya çıkarmasına vesile oldu. Bu amaç, toplumsal düzenin en ideal şekilde nasıl yapılandırılacağına cevap bulmaktı. İnsandan insana değişebilecek değerler üzerine kurulu olan toplumların ayrışmasının kaçınılmaz olduğunu fark etmiş olmalı ki mevcut otoritenin ideolojileri olan Katoliklik ve monarşi'yi zihninde dışlayarak doğru cevaba ulaşmayı başardı: “Tanrısız ve Kralsız bir dünya – Un monde sans dieu ni Roi” (Levey-Bruhl, 1970, s. 271-272). Görülüyor ki bu bağlamda hiçbir tanrının diğerine üstünlüğünün olmayacağı çünkü hiçbirine dair olgusal karşılık bulunamayacağı Comte tarafından öngörülmüştür. Hiçbir insanın da diğer türdeşinden üstün olduğuna dair olgusal düzlemde kanıt bulunamayacağından ve her kral da bir insan olduğundan, krallığın da onun gözünde değeri yoktur. Burada Comte, tüm insanları birleştirebilecek objektif bir toplumsal temel arayışına girişeceğinin belirtisini vermektedir.

Comte'un zihninde var ettiği bu dönüşüm, çağının genel karakterinde de görünmektedir. Comte kendi içinde bu sorunu çözmüşse de toplum bu dönüşümü sorunsuz geçirememektedir. Teoloji ve askeri temel üzerine kurulu toplumların tam karşıt yönde olan bilim ve sanayinin gelişmesiyle aklın egemenliğine girmesi değişimi, yarattığı çelişkiyle sosyolojik bir karışıklık ortaya çıkarır. O ana dek bireysel zihinler dini olgular ve insanların insanlarla savaşı üzerine kuruluyken bir anda dinin yerini bilim, insan savaşlarının yerini ise doğayı tanıma ve onu kullanma bağlamında tabiatla mücadele alır. Bilim adamları din adamlarını ekarte ederlerken, savaşçılar yerlerini sanayicilere ve yöneticilerine, bankalara bırakırlar (Koştaş, 1995, s. 67-68). Fransız Sanayi Devrimi'nin sonucu olan bu toplumsal karmaşa dönemi, Comte'un toplumsal düzenlemeye dair yapılması gereken reformların neler olabileceğine ve nasıl hayata geçirileceklerine dair sorgulamasını iyice perçinlemiştir. Çünkü toplumun genel zihinsel paradigması oluşan yeni düzeni açıklamada yetersiz ve çelişkili kalmaktadır. Bu da kimilerini değişimden korkup geçmişe daha çok sarılmaya, kimilerini değişimi olması gerekenden çabuk kabullenip aşırı yozlaşmaya itmek suretiyle toplumsal bir kaos ortamına sebebiyet vermektedir.

Bu kaosu oluşturan tüm tarafları tek bir noktada birleştirip bilimle uyumlu yeni düzene adapte edebilecek yeni bir düşünce sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal boyuta uygulanarak her bir bireyi tümüyle uzlaşma noktasına getirebilecek bu yeni paradigma, Comte'a göre tanrı ve kraldan bağımsız olmalıdır. Çünkü hangi tanrı ya da kral olursa olsun, toplumda onun etrafında birleşmeyi reddedecek kişileri destekleyen argümanlar olacaktır. İhtiyaç duyulan bu yeni görüş, ancak herkes tarafından kabul görecektir özellikle olabılırsa amacına ulaşabilecektir. Bunu da ancak hiç kimsenin reddedemeyeceği olguları içinde barındıran, bilimsel keşifler, icatlar ve onların insanlığa faydaları yolunda kullanımlarını olgusal boyutta gösterecek yeni bir ilkeler bütünü sağlayabilecektir.

Doğanın mutlak ve yüce bir amacı olduğu inancı ve bu inanç doğrultusunda ortaya atılan ve birbirlerine epistemolojik üstünlük kuramayan tüm görüşleri reddedip bilgisinden emin olabileceğimiz ve kişiden kişiye değişmeyecek olgusal

yasaları tek güvenilir kaynak olarak kabul eden Comte, toplumu aynı düzlemde birleştirme yolunda pozitivizmi felsefesinin temeline yerleştirmiştir (Sönmez, 2010, s. 161). Olayları gözlemlemek ve aralarındaki düzeni sağlayan yasaları keşfetmek, insanların yaşamlarını sürdürme yolunda en güvenilir rehberliği edinmelerini sağlayacaktır. Olaylar herkes tarafından aynı algılandığından, onlar tarafından sağlanan bilgiler üzerinden ancak toplumsal uzlaşma sağlanabilir. Pozitivizm ne temelsiz bir şekilde ve aynı epistemolojik değerde alternatifler sunulabilecek kadar belirsiz bir tanıya, ne de diğerlerinden hiçbir üstünlüğü olmadığı halde sözleri toplumsal bir hüküm sayılan bir krala bağlıdır. Artık her insanın karşısında eşit olduğu bir doğa ve o doğayı kendi faydasına kullanmak için araştırma, keşfetme ve ondan yeni bir şeyler yaratma uğraşı vardır.

Bu amacı ilk güden ve bu sonuca ilk ulaşan Auguste Comte değildir. 1817 yılında tanıştığı ve kendisi gibi toplumu yeniden örgütleme üzerine düşünmekte olan Saint – Simon’un yanında 1925’e kadar kalan Comte, bu süre içinde öğrencisi olup kâtipliğini yaparken zaten kendi sistemini kurduracak görüşlerle karşılaşmıştır. Benzer amaçlar gütmelerine rağmen, amaca giden yollar üzerine anlaşamamalarından ötürü sonradan onun yanından ayrılmıştır. Saint – Simon devrimsel bir değişime yönelik çalışmalar yaparken, Comte onun tam aksine değişimin bir anda değil, gerekli aşamalardan geçerek bir merdiven çıkar gibi olması gerektiğini düşünüyordu (Levey-Bruhl, 1970, s. 272). Bir devrim olduğunda, eskinin yerine gelen yeni düzene hazırlıksız yakalanan zihinlerde oluşacak kaos ve bu kaosu topluma yansımaları hesap edildiğinde Comte’un Saint – Simon’a göre psikolojik ve sosyolojik bağlamda daha hesaplı hareket ettiği görülebilir.

1842 yılında yazdığı ve felsefesinin temelini oluşturan on altı ciltlik *Cours de philosophie positive (Pozitif Felsefe Dersleri)* adlı eseri, düşünsel ve verdiği bilgiler açısından çok başarılı olmasına rağmen kendisine herhangi üniversiteler tarafından herhangi bir iş teklifinde bulunulmamıştır (Gökberk, 1993, s. 465). Yaşamını 1926 yılında Montmartre’da felsefesini insanlara anlatmak adına özel bir dersane açar. Zihinsel bir sarsıntı nedeniyle bir süre ara vermek zorunda kalsa da tekrar eğitime devam ederek hayatını bir süre buradan elde ettiği gelire idame ettirir. Daha sonra

1932 yılında, ayrılmak zorunda kaldığı Politechnique Mektebinde müzakerecilik yapmaya başlar. Görevi başında iken okulun önde gelen matematik hocalarını eleştirdiği için 1844 yılında okuldan ayrılmak zorunda bırakılır. Çevresinde kendisini destekleyenler olduğu için bu sıkıntıların üstesinden zor da olsa gelebilmiştir (Levey-Bruhl, 1970, s. 272).

1825-1842 yılları arasında kişiliği ile uyumlu olmayan bir kadınla evliliği olur. Karakter olarak aile sevgisine özel bir ihtiyaç duyan Comte, yalnızlığının üzerine maddi sıkıntılarının da bindiği 1945 yılında Clotild de Vaux adında bir kadına bağlanır. Hem zihinsel hem de duygusal anlamda kendisini oldukça etkileyen bu kadının hayatını kaybetmesi, Comte’u aşkını kaybına rağmen hatıralarla yaşatmaya sevk eder (Levey-Bruhl, 1970, s. 272). Auguste Comte’un aile ortamına olan özlemi, çocukluğunda karşılanmamış bir eksiklikten ileri geliyorsa ve başarısız bir evlilik de bunu tetiklediyse, onun ideal toplum düzeni üzerine neden bu kadar yoğun çalıştığı sorusu anlam kazanabilir. Özünde duygusal boyutta olan bu ihtiyacı giderme yolunda duygularını kontrol altına almayı başarıp çözümü pozitivist boyutta bulmaya çalışabilmesi, onun duygularına hâkim olabilme becerisini ve dehasını kanıtlamaktadır.

Auguste Comte’un hayatı üç dönemde incelenebilir. 1826’ya kadar olan ilk dönemde ortaya koyduğu eserler şunlardır:

- Reyler ve arzular arasında umumî ayrılma – Separation generale entre les opinions et les desires (1819).
- Bugünkü devrin mazisinin bütünü hakkında toptan hüküm – Sommaire appreciation de l’ensemble du passe moderne (1820)
- İlimler ve âlimler hakkında felsefî mülâhazalar – Considerations philosophiques sur les sciences et le savants (1825).
- Ruhanî kuvvet hakkında mülâhazalar – Considerations sur le pou voir sprituel (1826).
- Cemiyeti yeniden kurmak için zarurî çalışmalar planı – Plan de travaux necessaires pour reorganiser la societe (1820).

Hayatının ikinci safhası 1826-1850 yılları arasını işaret ediyor olup ‘‘Müspet Felsefe Dersleri – Cours de Philosophie positive’’ yapıtını oluşturan konferansların icra edildiği zamanları ifade eder. 1850’den 1857’ye kadar olan ve yedi yıl süren üçüncü safha, pozitivizm temelinde oluşturduğu felsefi çerçeveyi dini bir paradigmaya dönüştürme çabalarını içerir. Bu dinin merkezi olarak Paris’i uygun gören ve onu evrensel şehir olarak idealleştiren Comte’un bu hayali gerçekteşmemiş olsa da Paris’te onun adına bir büst dikilmiştir. Üzerinde ‘‘Başkası için yaşamak – Vivre pour autrui; Düzen ve İlerleme – Ordre et progres; Aile, vatan, insanlık – La famille, la Partie, l’Humanite’’ yazıları yer almaktadır. Anıtın bir yanında kucağında bebeği olan bir kadın insanlığı temsil etmekte, diğer yandaki okuyan kadın ise eğitim ile yükseltilecek bir işçiyi göstermektedir. Hayatının sonlarında doğru dört mühür yaptırmış ve bunların üzerine ‘‘Başkası için yaşamak’’, ‘‘Nizam ve terakki’’, ‘‘İnsanlık Dini’’, ‘‘Prensip olarak aşk, temel olarak nizam, gaye olarak terakki’’ gibi ilkeler kazıtmiştır (Levey-Bruhl, 1970, s. 273-274).

Onun öğretilerini işçi ve ayaktakımına kadar ulaştırmaya çalışmasıyla beraber yaptırdığı mühürlere de görüleceği üzere, amacı kendi sınırları içinde akademik çalışmalar yapmak değil, pratikte tüm insanlığa faydalı olacak yaşamsal ilkeler belirlemek ve bunu halka sunmaktı. Onun çalışmalarını bu denli halka açması, zamanının akademik çevrelerince hoş karşılanmadığından hayata gözlerini yumarken dışlanmış ve saygınlığı olmayan bir adamdı. Değerini ancak ölümünden sonra anlaşılabilecekti (Turner, Beeghley, & Powers, 2010, s. 27).

Onun bu değerli ve pratikte sonuç almaya yönelik düşüncelerinin oluşmasında Aydınlanma Çağı düşünürlerinin etkisi büyüktür. Aydınlanma’nın genel özelliklerine bakıldığında, düşünürler arasında deizmden ateizme uzanan bir tanrı anlayışı olsa da doğayı açıklamada gözlem ve aklın benimsendiği görülmektedir. Bu yolda en büyük engel olarak görülen dini otoritelerle Aydınlanma düşünürleri arasında bir mücadele vardır. ‘‘Filozofların büyük çoğunluğu, geleneksel Hıristiyanlık ile Kilise’ye karşı düşmanlıkta ve hoşgörüyü savunmada birleşmişler ve böylece Voltaire’in ‘‘Ecrasez l’infâme!’’ (Alçağı [ya da rezili] ezin!) sloganıyla

başlattığı bu savaşta aynı cephede yer almışlardır.” (Ağaoğulları, Zabcı, & Ergün, 2009, s. 294-295)

İlk sosyolojik eser olarak görülebilecek olan *Yasaların Ruhu*'nda Aydınlanma düşünürlerinden Montesquieu (1689-1755) toplumu bütünsel olarak ele almıştır. Onunla birlikte toplum bir nesne olarak ele alınmaya başlanmış; tıpkı doğa bilimlerinin nesnelere gibi toplumun yapı ve kültür öğeleri de gözlem ve analizle bilinebilir kabul edilmiştir (Turner, Beeghley, & Powers, 2010, s. 28-29). Montesquieu her ne kadar genel felsefesinde tanrıyı yok saymasa da evrende hiçbir şeyin rastgele gerçekleşmediğini ve yasalara bağlı olduğunu savunarak pozitif felsefenin olgusal bakış açısına uygun bir yorum yapmıştır. “Öyleyse iptidai bir neden mevcuttur. Kanunlar ise bu neden ile farklı varlıklar arasındaki ve bu çeşitli varlıkların kendi aralarındaki ilişkilerdir.” Fakat insan türü bu iptidai neden ile çatışabilecek iradeye sahip olduğundan kendisine ve diğer türdeşlerine zarar verici eylemlere girişme potansiyeline sahiptir. Zaten bu nedenle Montesquieu'ye göre tek başına korku içinde olan insan kendisiyle aynı korkuları paylaştığını hissettiği türdeşleriyle toplumu yaratmasının ardından zayıflık duygusu geride kalmış, eşitlik yok olup savaş başlamıştır. Bu savaşın çözümü de, insan iradesinin barışı tekrar sağlayacak doğru toplumsal yasalar ile yönetilmelerine bağlıdır. Montesquieu bu açılarından bakıldığında hem evrensel düzeni betimlemeye hem de insan ilişkilerinin nasıl barışçılaştırılacağına dair pozitivizmle paralel fikirler sunmuştur (Montesquieu, 2017, s. 3-10).

Aydınlanma düşünürlerinden olan Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781) ve onun öğrencisi Marquis de Condorcet'in (1743-1794) düşüncelerine bakıldığında ise onların, Auguste Comte'un insanlık tarihinin düşünsel evrimini açıkladığı üç hal yasasına esin kaynağı oldukları görülür. “Turgot'nun üç ilerleyici evre yaklaşımı, yapıların bir noktada sonraki aşama için gerekli koşulları yarattıkları düşüncesi ve ilerlemenin yasa-benzeri doğasına vurgusu Comte'un sosyolojisinin tamamlayıcı unsurlarıdır” (Turner, Beeghley, & Powers, 2010, s. 32). Condorcet ise insan doğasına dair olguları tek bir birey üzerinden incelemenin metafiziksel bir süreç olacağını, bu nedenle insan doğasına dair olguların belirli yer ve zamanda birlikte

yaşayan diğer türdeşlere ve gelecek nesillere etkileri ile ele alınarak insan zekasının ilerlemelerinin ortaya konabileceğini söyleyerek salt zihinsellikten çıkıp herkes tarafından gözlenebilecek verilere ulaşmanın hakikati yansıtacağını vurgulamıştır (Condorcet, 2010, s. 6). Condorcet tarihsel ilerlemeyi Turgot ve Comte'un aksine on evrede açıklamaya girişse de toplumsal ilerlemenin tek şartı olarak bilimi işaret etmesi ve bilime insan ırkının sonsuz mükemmelliğine imkan sağlayacak bir potansiyel atfetmesi pozitivistimin insanlık için en zor durumlarda bile umut taşıdığını göstermektedir (Turner, Beeghley, & Powers, 2010, s. 32-33).

Bu umudun karşılığını sadece düşünsel değil, Aydınlanma sonrasında Fransa ve Kıta Avrupası devlet ve toplumlarını pratik yönden de etkileyerek verecek olanlar Aydınlanma'nın Ansiklopedistleridir. “Ansiklopedi bu süreçte Fransız toplumunun ve düşünürlerinin fikirlerini, salt akla değer vermesiyle, materyalist değerleri her şeyin üstünde tutan yapısıyla ve bireyin gerçek ‘özgürlüğü’ için geleneksel tutumların insanların ruh dünyasından çıkarılması inancıyla güçlü bir şekilde etkilemiştir.” (Çelik, Fidan, & Şahin, 2011, s.16)

Diderot'nun (1713-1784) Comtu'yu etkileyen bir başka ansiklopedist olan Jean le Rond d'Alembert (1717-1783) ile olan diyalogları ansiklopedistlerin genel felsefi karakterleri üzerine esintiler sunmaktadır. Varlık üzerine olan tartışmalarında hiçten hiçbir şey olmayacağı, bu nedenle evrendeki her şeyin dönüşüm halinde olduğu sonucu çıkmaktadır. Tüm varlık birbirine bağlı ve etkileşim halindedir. Tüm dönüşümler organizmaların mekanikleri sonucu oluşmakta, canlı ve cansız arasındaki fark sadece organizmal farktan ibaret kalmaktadır. Var olanların tamamının yasalara tâbi bir mekanizme olduğu ve bu yasalara göre dönüşüm geçirmek koşuluyla hareket halinde olduğu bir anlayış, pozitivistimin de anlayışıyla örtüşmektedir (Diderot, 1984, s. 9-28).

Tüm bu aydınlanma düşünürlerine rağmen Auguste Comte'yu direkt olarak etkilemiş olan kişiye gelindiğinde Saint-Simon ile karşılaşılır. Saint-Simon, bilimsi ve barışçıl toplum oluşturma amacını hem sosyal temelde hem de pozitif yöntemlerle gerçekleştirmeye çalışacak ilk düşünürdür. Cemil Meriç'in onun fikirlerini açıkladığı şu cümleler de bunu kanıtlar nitelikte görünmektedir: “İnsanlar bugüne kadar

tabiatla teker teker savaşmışlar adeta, bundan rekabet doğmuş, emekler boşa harcanmış; insanlar birbirlerine kumanda etmekten vazgeçip, emeklerini birleştirseler, tabiatı çok daha kolay, çok daha çabuk fethederlerdi. Ne düşman olurlardı birbirlerine ne emekleri boşa giderdi.” (Meriç, 2015, s. 56)

Saint-Simon, feodalitenin yıkılıp sanayileşmeyle birlikte burjuvanın yükselişi sonucu toplumsal yapıların çözülmesi konusunu olgusal açıdan ele almıştır. Toplum üzerindeki düşüncelerini insan ve bilim doğrultusunda felsefi bir temele oturtma gayreti gütmüştür (Akarsu, 1987, s. 93). Ona göre toplumsal yapılar teorik bir temel üzerine inşa edilen somut birlikteliklerden oluşuyordu. Bu nedenle mevcut kaosun çözümü, ilk olarak yeni bir teori geliştirmekten geçiyordu. Daha önceki temellerin sağlam olmayışı, üstüne birikecek insanların tamamı tarafından kabul görebilecek niteliğe ulaştırılmamasından kaynaklanıyordu. Halbuki tüm insanları bir arada tutmak için kurulacak düzen, bireyler arası tüm farklılıkları göz önünde bulundurmak ve bu farklılıkları bir aynılık temelinde birleştirebilmekten geçiyordu. Saint-Simon, sosyal fizyoloji adını vererek pratiğe döktüğü bu toplumsal gözlem metoduyla birlikteliği sağlayacak ilkelerin keşfedileceğini düşünerek toplumun bilimsel olarak analiz edilip yapılandırılabilceğini kanıtlamıştı. Ne yazık ki onun bu düşünsel çabası, dönemin önde gelenleri tarafından dikkate alınmadı. (Lukes, 1984, s. 111)

İlk olarak 1817 yılında karşılaşılan ikiliden Saint-Simon neredeyse altmış, Comte ise on dokuz yaşlarındaydı. Saint-Simon toplumun Tanrı temelinden ayrılıp akıl çağına girmesiyle ardından gelen sanayi gelişimiyle ortaya çıkan sosyal krizi çözme amacını ilim silahıyla gerçekleştirmeye çalışmış bir düşünürdü. Comte ise o zamanlarda 1816 yılında Mühendis Mektebi'nden kovulmasıyla başlayan sürecin kendisini sürüklediği boşlukta idi. Fizik, kimya ve ileri derecede matematik bilgisi olmasına rağmen hayata tutunmasını sağlayacak bir yer edinememiş halde Paris'te zaman öldürüyordu. Fakat bu büyük isimlerin karşılaşmaları, ikisinin de hayatını uzun süre olumlu etkileyecekti (Meriç, 2015, s. 80).

Comte önce üstadının katipliğini, ardından yazı arkadaşlığını yaptı. Endüstri'nin üçüncü cildini ve dördüncü cildinin ilk defterini Comte yazdı ve teolojinin baskısından kurtulan Avrupa'nın serbestlik sarhoşluğuna yakalanıp

tehlikeli bir anarşinin kucağına düştüğü tespitini ortaya koydu. Comte, tıpkı üstadı gibi toplumu sarmalayan bu kaostan rahatsızdı ve herkesin iyiliğine imkân tanıyacak bir düzen sağlayacak yeni bir felsefe kurgulamak istiyordu. Ona göre yeni fiziksel güç endüstri iken halkın yeni dini ise ilim olmalı ve bu iki güç en uygun iktisadi düzeni sağlama amacıyla el birliğine giriştirilmeliydi. Böylece Tanrı'nın emirlerinin boşa çıkması ile belirip anomiye neden olan toplumsal ahlakın temelsizliği durumuna daha sağlam bir ahlaki sistem yerleştirilebilirdi (Meriç, 2015, s. 81).

Saint-Simon bu yolda ilk olarak emek harcayanlarla harcanan emeği sömürenler olarak toplumu ikiye ayırdı. Ona göre üretim de tüketim de bütünsel olarak tüm toplumca yapılmalıydı. Auguste Comte da onun bu görüşlerini destekliyor ve emekçileri sömürenlere karşı en az onun kadar olumsuz hisler besliyordu. Bu görüşlerini Avrupa'nın yakın tarihi üzerinden tekrar incelemeye alması felsefesini daha da sağlamlaştırdı. Başlarda faydalı olan kilise ve feodalitenin giderek yozlaştığını gördü ve ilim-endüstri ikilisinin yeni toplumsal güç olarak ortaya çıkması gerektiğini düşündü. Çünkü ilham aldığı Saint-Simon da toplumun kırılma noktasına geldiğini, kral ile halk arasındaki gerilimin yarattığı buhranın çözülmesi için ya kısır döngü yaratacak şekilde teolojik ve feodal düzene geri dönmek ya da yeni bir düzen yaratmak seçeneklerine yönelme olacağını ön görüyordu. Onun seçimi, dağılmış olan bu topluluğu toplum haline getirecek yeni düzenin ilkelerini belirlemektir. Bu ilkeler hiç kimse tarafından reddedilemeyecek sosyal hakikatler olmalıydı. Bu hakikatleri belirleyecek olanlar ise pozitif bilgileri genel kültürle harmanlayarak bu reddedilemez ilkeleri oluşturabilecek ve onları toplumsal düzenin kurulacağı temele yerleştirebilecek yetenekteki düşünürlerdi (Meriç, 2015, s. 82-83).

Auguste Comte, ilham aldığı Saint-Simon ile paralel amaç güdüyor olsa da bu amaca ulaşma yolunda kullanılacak yöntemler konusunda ondan ayrılıyordu. Comte'a göre Saint-Simon'un amacı ne kadar doğru olsa da sistematik açıdan yetersizdi. Çünkü Saint-Simon "sosyolojinin pratikteki yönü kendisine daha ağır basmasından dolayı sosyolojinin sistematikinden çok, mevcut ve gelecekteki sosyal sorunlarla uğraşmayı benimsemiştir" (Ballıkaya, 2015, s. 94). Comte'un ona göre en

üstün yanı sayılabilecek pozitif ilimler alanındaki yetkinliği, sosyal fiziğin hakikatleri sonucu istenen düzeni hayata geçirebilecek şekilde bu amacı sistemleştirebiliyordu. Toplumdaki kaosu düzene sokulması gerekliliği, iktisadi bir düzen sorunuydu ve bu da politika ilminin kapsamına giriyordu. Politika kapsamında pozitif metotlar kullanılarak toplumdaki iktisadi düzen sağlanmalı ve böylece adeta bir bilim toplumu yaratılmalıydı. Ancak bu yöntemlerle ideal düzen sağlanabilir ve kalıcılaşabilirdi (Meriç, 2015, s. 84-85).

Bu birlikteliğin tüm faydalarına rağmen Saint-Simon'un yenilikçi bir kanaat önderi olması ve Comte'un bu durumdaki payına rağmen geri planda kalması aralarında gerilim yaratmıştı. Bu gerilim, Comte'un yenilikçiliğinin sistematik bir teori ile desteklenmesi gerekliliğinde ısrarıyla daha da arttı ve diğer Saint-Simon'culara kadar genişledi ve ikisi arasındaki ilişki 1924'te tam anlamıyla son buldu (Turner, Beeghley, & Powers, 2010, s. 26).

Tüm bu ayrılık ve olumsuz etkilerine rağmen Auguste Comte'un Saint-Simon'dan çok şey öğrendiği ve ondan öğrendiklerini kendi karakteristik yaşamından aldığı ilhamla daha ileri boyutlara taşıyarak sistemleştirdiği kesindir. Bu birliktelik, sosyal ilişkilerin de pozitif yöntemlerle araştırılıp bilinebileceği ve böylece istenilen şekle de sokulabileceği imkanını göstererek, belki de tüm dünyada kalıcı barışı sağlayabilecek hakikate ışık tutmuştur. Tanrıbilimsel ve fizikötesi doğa açıklamalarının geride kaldığı ve pozitif bilim döneminin başladığını ilan eden Saint-Simon'dan sonra bu tarihsel dönüşümü sistematik olarak açıklayarak olguculuğu bütünsel olarak ortaya koyacak kişi Auguste Comte'tur (Akarsu, 1987, s. 96).

1.2. Zihnin Pozitivizme Evrimi

Pozitivizm adıyla anılan paradigmanın özüne inildiğinde karşılaşılan pozitif kelimesinin, en genel çerçevede Türkçe ifade edilecek olursa 'olumlu' kelimesine denk geldiği görülecektir. Hangi bağlamda kullanılırsa kullanılsın ve sıfat olarak neye yüklenilirse yüklenilsin ona olumlu bir nitelik verir. Pozitif bilim çağına girildiği söylemiyle d'Alembert, Saint-Simon ve Auguste Comte bu kelimeyi insanlık tarihi bağlamında kullanmışlardır (Akarsu, 1987, s. 92-93). Sonrasında ise

Auguste Comte, bu çağın felsefi sistemini kurarak adına pozitivizm demiştir. Türkçe’de olguculuk olarak adlandırılan pozitivizmin, doğru bilginin ancak deneysel bilimlerle varlıkları kanıtlanabilen olaylardan edinilebileceğini savunan epistemolojik bir paradigma olduğu görülür (Sönmez, 2010, s. 161).

Faili insan olan her türlü bilimsel, kültürel, teknolojik, felsefi vb. üretim, illa ki bir ihtiyaçtan zihinlerde filizlenmiştir. Pozitivizmin hangi boşlukları doldurduğuna bakıldığında onu ortaya çıkaran faktörler de bu bağlamda görülebilir.

Herhangi bir konuda edinilen bir bilgi, bilgisi edinilen olgunun insanlığın yararına kullanılabilmesi imkanını doğurur. Mesela belirli bir yükseklikten sert bir zemine düştüğünde bedenin zarar göreceği bilgisi, insanların uçurumlardan sakınarak bu tehlikeyle karşı karşıya kalmamalarını sağlar. Bu bilginin tam zıttı doğru önerme sanılırsa birisi tarafından, sonuç onun için felaket olacaktır. Yani doğru bilgiler bize fayda sağlarken, yanlış bilgiler zararlı sonuçlara gebe olabilir. Doğru bilginin öneminin ardından, bir önermenin doğruluğunun nasıl anlaşılacağı sorusuna cevap bulmak gerekir. İnsanlık tarihi boyunca doğru kabul edilen bilgi kaynaklarının neler olduğunu belirlemek için, Comte’un toplumların evrimsel dönemlerine dair yaptığı sınıflandırmaya başvurulabilir. Doğru sanılan bilgiler zamanla işe yaramamaya başlamış olmalı ki, bu evrimsel süreç ortaya çıkmış ve şimdilik nihai sonuç olarak görünen pozitivizme varılmıştır.

Bir bireyin yaşama alanı on metre kare gibi dar bir alanla sınırlı olsa ve ihtiyaçları otomatik olarak duvardaki bir pencereden periyodik olarak servis edilse, algılar üzerine çok fazla düşünmesine gerek kalmaz ve birkaç basit kuralla hayatını devam ettirebilirdi. Böylece ne insan sahip olduğunun ötesinde bir şeye ihtiyaç duyar ne de bu epistemolojik evrim gelişirdi. İhtiyaç dahilinde şehirlerin ve ülkelerin kurulduğu, yeni kıtaların, gezegenlerin ve hatta galaksilerin keşfedildiği ve ihtiyaçların da bu genişlemeyle beraber daha da artıp karmaşıklaştığı bir ortamda algılanan ve bu algılar sonucu haberdar olunan olgular o kadar artıp çeşitlendi ki, insanlık için doğru bilginin ne olduğunu ve ona nasıl ulaşılacağını nihai olarak tanımlayacak bir paradigmaya ihtiyaç doğdu. Şafak Ural’ın Comte felsefesinin çıkış noktası olarak nitelendirdiği Üç Hâl Kanunu insan aklının, ihtiyaçları doğrultusunda

evreni tanıma yolundaki bu gelişimini ve pozitivistik hangi süreçlerden geçerek geldiğini açıklamaktadır (Ural, 1993, s. 19).

“İnsan aklının en basit olan ilk gelişiminden günümüze kadar eksiksiz gelişimini farklı farklı etkinlik alanlarında bu şekilde incelerken, bu gelişimin değişmez bir zorunlulukla bağlı olduğu ve bana, gerek bizim organizasyonumuzun sağladığı rasyonel kanıtlar üzerine, gerekse geçmişin dikkatli bir biçimde incelenmesinin sonucu olan tarihsel doğrulamalar üzerine sağlam bir biçimde kurulabilir görünen temel bir yasa keşfettiğimi sanıyorum. Bu yasa tüm temel düşüncelerimizin her birinin, her bilgi branşımızın art arda üç farklı teorik hâlden geçmesine dayanıyor; teolojik ya da kurgul hâl; metafizik ya da soyut hâl; bilimsel ya da pozitif hâl.” (Comte, 2015, s. 16-17)

Auguste Comte’un bu açıklamasıyla ortaya koyduğu söz konusu üç evre, özelden genele doğru gidildiğinde; bir insanın bir olguyu bilme sürecinde, bir insan aklının yaşam boyu zihinsel gelişiminde ve tek tek toplumların ve tüm insanlık tarihinin ilerleyişinde aynı şekil ve sırayla gözlemlenebilir evrelerdir. Çünkü bu evreler, bilme eyleminin gerçekleşmesi için zorunlu olarak atlatılması gereken süreçleri gösterir. Auguste Comte bu zorunluluğun hem tarihsel hem de insanlığa dair gözlemler yoluyla fark edilebileceğini öne sürerken, bilginin bu üç evresinin gerileme olmaksızın bu gözlemlerde izlenebileceğini belirtiyor (Levey-Bruhl, 1970, s. 30).

Auguste Comte’tan önce onu da etkilemiş olan Condorcet insanlığın tarihsel gelişimini bu yöntemle on aşamada açıklamaya çalışmıştır. İlk aşama aileleşme ile başlayan örgütlenmemiş insan topluluklarının ilişkilerini içerir. İkinci aşamada topluluklar büyür ve hayvancılık gelişir; çobanlığa ek olarak zamanla çiftçilik de görülmeye başlanır. İmparatorluklar, savaşlar, fetihler; bunlara ek olarak sanatsal uğraşların ve teknolojisiz olabilecek en iyi astronomik gelişmelerin denk geldiği dönem üçüncü aşamadır. Önceki aşamalardaki doğaüstü güçleri olduğuna inanılan insanların yerini krallar alır. Dördüncü aşamada Yunanistan’ın krallıklardan bıkıp cumhuriyeti kurmaya başlamaları gözlemlenir. Doğa filozoflarının ortaya çıkışı ve evrenin ana maddesinin ne olduğu sorusu üzerine tartışmalar başlar. Sokrates ve Platon gibi baş filozofların ortaya çıkışıyla bilimle birlikte felsefe de gelişir. Beşinci

aşamada Aristoteles ile bilimin alt dallara ayrılması, Roma ile hukukun gelişmesi dikkat çeker. Altıncı aşamada tüm bu gelişmelerin bir anda çöküşüne tanıklık edilir, fakat batıda bu çöküş hızlı olup sonrasında aklın mutlak yükselişine neden olacakken doğuda kimi zaman duraklayarak yavaşça ilerler ve doğuda akla dönüşün oldukça gecikeceğini haber verir. Papazların iktidar hırsı ve halka zulmüne karşı insan aklının isyanıyla yedinci dönem başlar. Aklını kullanmaya yeltenenlere özel mahkemeler kurulur, zulümler yapılır, yine de gizliden ilerlemeleri engellenemez. Matbaanın icadına kadar din, devlet ve birey çatışmaları sürecektir ve bu icatla birlikte sekizinci döneme girilecektir. Bu dönemde kitlelere ulaşmak kolaylaşacak, yeni bilimsel keşifler yapılacak, fakat iktidarı elinde bulunduranlar tarafından tüm bu gelişmeler insanları daha çok sömürme üzerine kullanılmaya çalışılacaktır. “Buraya kadar gördük ki, insan aklı, uygarlığın doğal ilerlemeleriyle gelişmiş; despotizm, korkunun, felaket ve sefaletin ağırlığı altında ruhları alçaltmış ve uyuşturmuştur.” Dokuzuncu aşamada artık yönetenler ve yönetilenler arasındaki farkın kalkacağı ve tüm sınıfların yok olarak bireylerin toplumsallık temelinde eşitleneceği, bireyin devlete değil devletin bireye sorumlu olmaya başlayacağı anlayış benimsenecektir. Onuncu aşamayla birlikte “Bütün zincirlerinden sıyrılmış, ilerlemelerine düşman olanların boyunduruğundan olduğu gibi tesadüfün boyunduruğundan da kurtulmuş olan insan soyunun bu tablosu, gerçek, erdem, mutluluk yolunda yürüyerek, yeryüzünü bugüne bugün kirleten, sık sık da kendisinin kurbanı olduğu yanılmalarından, cinayetlerden, haksızlıklardan filozofu kurtarıp yüreğine su serpen bir manzara gösteriyor” (Condorcet, 2010).

Comte bu on aşamaya karşılık direkt olarak insan zihninin doğayı açıklamadaki tarihsel karakterine eğilmiş ve üç adıma ayırmayı uygun görmüştür. İlk sırada gelen teolojik evrede akıl, adeta hücum eden çeşitli algıları tek tek açıklama olanağı olmadığından hepsini birden kapsayıcı bir açıklama arayışına girer. Bu arayış onu önündeki kalabalık görüntünün nedenini belirlemeye yöneltir ve bu görüntüye sebep olabilecek yeterliliği olduğuna inanılabilecek doğa dışı kuvvetler kurgular. İlk evreden son evreye geçişte bir ara dönem sayılabilecek metafizik evre, doğa dışı kurguların keyfililiğinin bir kenara atılıp nedenlerin doğanın kendi potansiyelinde arandığı süreçtir. Fenomenlerin nedenleri, cisimlerin içinde bulunan soyut

potansiyellerdir. Sonuncu süreç olan pozitif evrede ise akıl doğanın karmaşıklığını ve olguların tamamını açıklayabilecek bir etkene ve onun bilgisine erişmenin mümkün olmadığını kabullenebilecek olgunluğa erişir. İnsan türü ancak akıl, gözlem ve bu gözlemler üzerinde akıl yürüterek varacağı sonuçları bilebilecek yeterliliktedir. Fenomenler ve onların ardışık ve karşılıklı düzenleri üzerine varılacak sonuçlardan öte bir bilgi arayışı bu evreyle son bulur. “Bu şekilde kendi gerçek sınırlarına indirgenmiş, olguları açıklama işi, bundan böyle artık, bilimin ilerleyişinin gitgide sayısını azaltmaya yöneldiği çeşitli özel fenomenlerle kimi genel olgular arasındaki bir ilişkiden başka bir şey değildir.” (Comte, 2015, s. 18-19)

Doğa dışından doğanın cismine kadar süren bu süreçteki zorunlu evrimi daha da içselleştirebilmek adına, şimdi her bir evreye ayrı ayrı değinmek yerinde olacaktır. Böylece Auguste Comte’un tüm düşünce dünyasını anlama yolundaki temel sağlamlaşmış olacak ve insan türünü birey-toplum ilişkisi açısından ideal düzene ulaşma yolunda örgütleyecek temellere dair fikir edinilecektir.

1.2.1. Teolojik Evre

Başta Teolojik Evre olmak üzere insan türünün yaşadığı çevreyi bilmesi yolunda geçtiği akıl evrelerinin tamamen anlaşılabilmesi için, bu süreçte neyi amaçladığını tekrar etmekte fayda var. Asıl amacının varlığını devam ettirmek olduğu düşünüldüğünde insanlar, çevrelerinde bu amaçlarına engel teşkil edecek güçlü etkilerle karşılaştıkları için onları yenebilecek çözüm arayışına girerler. Karşılaşılan etkilerin insan aklının kapasitesini aşan çeşitlilikleri, onları ilk olarak bütünsel olarak kavrama pratiğine yöneltir. Auguste Comte’a göre Teolojik Evre’yi oluşturan bu bakış açısı, her şeyin ilk ve son nedenlerini belirlemeye girişir (Comte, 2015, s. 160).

Ahmet Cevizci, bu evreyi diğerlerinden ayırt eden en karakteristik özellik olarak “Nasıl?” ve “Neden?” sorularına iki ayrı cevap aranmamasını gösterir. Açıklama ve temellendirme, tamamen tanrısal olguda/olgularda birleşir ve söz konusu olgu/olgular varoluşa dair tüm sorulara kendisini/kendilerini cevap olarak zihinlerde gösterir (Cevizci, 2015, s. 818). Bu cevabın kaynağı ne olursa olsun, o

kaynağın iradi bir niteliği olduğu gerçeğine inanılır ve tüm bu nedensellik ve açıklama bu iradeden kaynaklanan keyfilik içerir.

Söz konusu evrimsel kesit, bir çocuğun emeklemeden yürüme ve koşma eylemlerini gerçekleştiremeyeceği gibi, önündeki iki gelişim dönemi için zorunludur. Levey-Bruhl bu evrenin Auguste Comte'a göre zorunlu olarak başlangıç teşkil ediyor oluşunu şu ifadelerle yorumluyor: “İnsan zihni önce tabiatı ancak teolojik şekle sahip bir felsefe vasıtası ile tefsire başlayabilirdi. Çünkü kendiliğinden vücuda gelen ve kendinden önce bir başka bilgi bulmasına lüzum göstermeyen felsefe budur.” (Levey-Bruhl, 1970, s. 30)

Bu zorunluluk doğrultusunda ilk olarak insanlar, algılayabildikleri hayvanlar, gök cisimleri gibi bir takım canlı veya cansız varlıklara yücelik atfederek onların olayları yönettiğine inandıkları fetişizm döneminden geçerler. İçgüdü ve duyguların baskın olduğu bu dönemin ardından ikincisi olan çoktanrıcılık başlar. Artık hayal gücü devreye girmiş ve olayların nedenine dair özgür kurgular üretmektedir. Tüm içsel ve çevresel hareketlerin nedenleri maddiyatın dışında konumlandırılmakta ve gizemli bir şekilde kurgusal varlıklara atfedilmektedir. İlk felsefe de denilen Teolojik Evre'nin son dönemi ise tektanrıcılıktır. Çoktanrıcılıkta kurgulanan sayıca fazla tanrılarla uğraşmaktansa, zihin her şeyi tek bir tanrıya indirgeme kolaylığına yönelir. Bu basitleştirme işlemi, şimdiye dek sadece görünüşte kalan ve gerçekliğine ulaşılamayan tüm teolojik olguların kalkanlarını zayıflatarak gerilemeye başlatır. Artık doğa yasalarının doğa fenomenlerine neden olduğu gerçeği yavaş yavaş kendini göstermeye başlayacaktır (Comte, 2015, s. 160-165).

“Eğer tüm teolojik açıklamalar batılı modernler nazarında gözden düşmüşse, bunun nedeni yalnızca, bu açıklamaların kökeninde olan gizemli araştırmaların, gitgide yararlı hâle gelen ve bizim gereksinimlerimizi en iyi karşılayan incelemeleri onların yerine koymaya aşama aşama alışan zihnimiz için aşılamaz olduklarından, bir kenara bırakılmış olmalarıdır.” (Comte, 2015, s. 168)

Temelsizliğine rağmen Teolojik Evre, yani ilk felsefe, hakikatin temellerine ulaşabilme emelinde geçilmesi gereken zorunlu bir yoldur. Zihin ancak art arda gelen gelişim evreleriyle yücelebilir. “Çünkü tabii hâdiselerin ne kadar ehemmiyetsiz ne

kadar cüz'î de olsa, ilmî bir nazariyesini yapmak için fikir, önceden yapılmış fikirlere muhtaçtır.” (Levey-Bruhl, 1970, s. 30-31)

1.2.2. Metafizik Evre

Metafizik evre, bir çocuğun emekleme ile koşma arasındaki bağlantıyı kuracak olan yürüme evresi gibidir. Teolojik evre ile pozitif evre arasındaki geçişi yumuşatarak, zihinde oluşabilecek devrimsel bir yıkımın ihtimâlini ortadan kaldırır ve zihne pozitivizm yolunda sağlıklı bir gelişim imkânı sunar. “Teolojik halden müspet hale geçiş asla birden olamaz. Aralarındaki zıddiyet çok keskindir. Zekâmız ise bu kadar şiddetli değişikliğe yanaşamaz. Metafizik hal, geçitlik vazifesini görür.” (Levey-Bruhl, 1970, s. 23)

Teolojik bilinçte insanlar, doğa dışı bir irade tasavvuruna başvurarak hareketi açıklamaya çalışıyorlardı. Daha kolay olması bakımından bütünsel bir açıklamaya doğru yol alınarak fetişizmden çoktanrıcılığa ve ardından tektanrıcılığa geçildi. Bu kolaylığın sonucu olarak ortaya çıkan keyfilik, dünyevi deneyimlere dair değişimler doğrultusunda yıpranmış olmalı ki, bu keyfilikten vaz geçilip tekrar gözler dünyaya çevrildi. İşte tam bu noktada yine varoluşun temel nedenlerine ve bütünsel açıklamalarına odaklanılması, doğanın dışında olmamasına rağmen algılanamayan yeni bir ontolojik alan varsayımını gerekli kıldı. Comte'un kendilikler veya kişiselleştirilmiş soyutlamalar diye adlandırdığı metafizik olgular, doğanın içinde olup doğayı yöneten ve doğanın vücudunun ona bağlı olduğu ruh tasavvurları olarak tarif edilebilirler. Bu açıdan bakıldığında metafizik evrenin bir nevi tanrıyı/tanrıları doğanın içinde arama çabası olduğu söylenebilir.

Teolojinin tanrıları ile metafiziğin tanrıları arasındaki farkları Ahmet Cevizci'nin metafizik evreyi tanımladığı şu cümleden çıkarabiliriz: “Bu evrenin karakteristik özelliği, kişisel bir iradenin yerine soyutlamaların geçirilmesi, istek ve arzuların yerini nedenler ve güçlerin alması ve Doğa adı verilen tek ve devasa bir kendiliğin hüküm sürdüğünün düşünülmesidir” (Cevizci, 2015, s. 818-819). Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere insanlar artık keyfî bir iradeye olan yönelimden

vazgeçmiş, algıladıkları fenomenler arasında bir takım düzenli ilişkiler olduğu gerçeğini fark etmeye başlamış ve bu düzenin nedenlerini belirlemeye girişmiştir.

Metafizik rejim, diğer iki evrenin karakterini de içinde taşıyor olmasından ötürü iki ihtimale gebedir; birincisi kendisinden önceki teolojik evreyi güncel düzene uyarlamak üzere restore etmek, ikincisi ise güncel düzende elde edilen yeni bakış açılarına sarılarak keyfi otoriteyi tamamen ortadan kaldırmaktır. Metafizik, teolojinin doğayı en iyi biçimde açıklayacak kurguyu bulana kadar genelleştirme çabasını, kendi ontolojisinde de devam ettirir. Her bir genelleştirme eyleminin neden olduğu basitleştirmeler doğayı bütünsel açıklama amacını zayıflatarak ikinci seçeneğin ilk seçeneği yenmesine neden olur. Fetişizmden başlayan ve en son metafizik bağlamda doğaya kadar varan bu süreçte birçok birbirine denk adım atılması ve her bir adımın eninde sonunda algılarla çelişmesi bu sonucu kaçınılmaz kılacaktır (Comte, 2015, s. 174-175).

Metafizik, yani ontolojik evre yıkıcılığı ile teolojinin yerini almasının ardından kendisini bir sonraki evreye karşı savunmaya geçirmiştir. “Bu piç tarz ilâhiyatın asıl zihni sağlamlığını yıkmakla beraber teolojiyi yaşatmakta, prensipler namına neticeleri reddetmektedir.” (Levey-Bruhl, 1970, s. 34)

Pozitif yani gerçek felsefenin, metafiziğin kendini ayrıcalıklı görmesinden ötürü tamamen hayata geçme yolunda onunla savaşması gerekmektedir. Teolojiyi çocukluk, pozitivizmi yetişkinlik olarak görürsek, metafiziğin ergenlik dönemine denk düştüğü söylenebilir. Hem geçmişe hem geleceğe karşı dik kafalı bir şekilde kendisini kapatan bu insani gelişim evresindeki karakteristik özellikler, söz konusu zihinsel ara dönemi anlama açısından onunla bağdaştırılabilir (Comte, 2015, s. 175-178).

“İnsan zihninin sadece olgun olmayan bir evresinde ortaya çıkan metafizik düşünüş bir şekilde yok olmaya mahkûmdur” (Cevizci, 2015, s. 819). İnsan türünün ürettiği her şey bir ihtiyacı gidermek üzere olduğundan ve metafizik de kusursuz bir sistem kuramadığından ötürü bir noktadan sonra hakikat arayışında ilerleyemeyecek ve pratik hayattaki kullanışsızlığı da ortaya çıkacaktır. Sonuç olarak önünde sonunda

ortaya çıkarılma amacını karşılayamadığı keşfedilen metafizik de geride bırakılacak, yerine en gelişmiş zihinsel dönem olan pozitif ve gerçek felsefe geçecektir.

1.2.3. Pozitif Evre

Pozitif evreye geçiş, bireyin aklının bilincinde olması ve onunla evreni tanıma yolunda doğru yöntemlere yönelmesi ile mümkündür. “Akıl kendi haline bırakıldığında diyalektiğin buyurduğu biçimde iş görür. Zihin zahmetli uğraşa girmemek adına, tümellere sıçramaya bayılır, böylece dinlenebilsin, zira deneyimden çok çabuk bıkar. İşte bu kusurlar diyalektik tarafından sırf gösterişli tartışmalar uğruna yüceltilirler.” (Bacon, 2015, s. 52)

Francis Bacon (1561-1626), zihnin pozitivizme evrimi yolunda bilincine varılıp kontrol altına alınması gerektiğinin söylenebileceği dört yanlış türü belirlemiştir. Bunlardan ilki kabile putları, insan türünün duyusunun hakikati direkt olarak algılayabileceği yanılgısıdır, fakat insan algılama esnasında doğaya yorum katar. Mağara putları, bir insanın türünden bağımsız kendi öznel algısal yorumundan doğan yanılgıları ifade eder. Çarşı-pazar putları, toplumsallaşma yolunda düzeni sağlamak üzere oluşturulan kurallar bütününe algılar üzerinde yaratacağı kırılmalardır. Son olarak tiyatro putları, insanlar tarafından üretilmiş düşünce sistemlerinin gerçeğin önünü kapatmasıdır. Bu yanılgılar, teolojik ve metafizik evrede varlığını sürdürebilecekken, pozitif evreye geçişte artık kontrol altına alınır (Bacon, 2015, s. 55-57).

Pozitif evre insan doğasının ihtiyaçlarını karşılama yolunda çözüm üretmeye çalışan aklın, artık temeli olmayan teolojik ve metafizik tahminlerden umudu kesme olgunluğuna eriştiği ve hakikatin önündeki tüm engelleri kaldırdığı evredir. Bu noktada akıl, dolaylı ya da dolaysız gözlemleyebildiği olgulara yönelmeyi ve ihtiyaçlarını karşılama yolunda bu olgulardan ne kadar imkân üretebilirse o kadarını kullanabileceğini kabul eder. Çünkü önceki evrelerdeki temelsiz çıkarımlar sadece zihindeki tasarılarıyla kalmış ve pratikte varlık gösterememiştir.

İnsanoğlu artık yaşamını devam ettirme üzerine eylemlerini kurgulama yolunda gerçek bir çözümlenme istemektedir. Tüm varoluşu anlama gayretinin

yaşamsal amaçlarını karşılama yolunda pragmatik açıdan değersiz olduğunu anladığından, pratikte kendisine fayda sağlayacak ölçüde analiz alanını daraltmıştır. Artık çevresinden bilebileceği kadarını bilecek ve bu bilgilerden kullanabileceği kadarını kullanacaktır. Tabii ki hiçbir zaman o anki gördükleriyle yetinmeyip daha çoğunu anlama yolunda imkânı ölçüsünde ilerleme hedefini sürdürecektir.

Pozitif evrenin başlangıcı yolunda Francis Bacon, ortaya koyduğu bilimsel yöntemlerle doğayı tanıma ve ondan faydalanma yolunda insanlığa büyük bir adım attırıştır. O, tüm geçmişi zihninde birleştirerek asıl sorunun ne olduğunu araştırmaya koyulur ve çözümü doğru bilimsel yöntemin bulunmasında görür. Bu dönemin bilim insanları tarafından tespit edilen yöntem eksikliği sorunu, matematiğin devreye sokulmasıyla çözülecek gibi görünmektedir. (Topdemir & Yinilmez, 2013, s. 85) Pusula, barut, teleskop gibi icatlara ve bu icatlarla birlikte Copernic, Kepler ve Galileo'nun keşiflerinin sonuçlarına tanık olan Bacon, Aristoteles'ten beri gelen ve tüm Ortaçağ'ı etkisi altına alan tümdengelim yönteminin hatalı olduğunu fark eder. Metafizik ya da teolojik ilkeler benimsenip evrendeki hareketlerin bu ilkeler nedenselliğinde açıklanmaya çalışılması, ona göre doğanın hakikatlerinin önüne perde çekiyordu. Bu nedenle Galileo'nun göksel keşiflerinden ilham alarak bilimsel yöntemde tümevarım devrimini gerçekleştirdi. Aristoteles mantığında yapılan genellemelerin de birçok yanlış bilgiye sürüklediği konusunda eleştiri getirerek, sağlam bilgiye tek tek gözlemlenen olayların nedenleri yerine nasıl olduklarının sorulmaları ile ulaşılabileceğini savundu (Topdemir, 1992, s. 52-54).

“Hakikati araştırma ve keşfetmenin yalnızca iki yolu vardır, başka değil. İlki duyu ve tikellerden başlayarak en genel ilksavlara atlamaktır, bu ilkelere ve bunların yerleşik hakikatinden yola çıkarak da aradaki ilksavlar saptanır ve keşfedilir; işte mevcut durumda kullanılan yöntem budur. Diğer yol ilksavları, duyu ve tikellerden hareketle, sonunda en genel savlara varmak için tedricen ve durmaksızın ilerleyip sorgulayarak elde eder; işte doğru yol budur, fakat henüz denenip sınanmamıştır.”
(Bacon, 2015, s. 51)

Descartes da (1596-1650) Bacon gibi kendisinden önceki epistemolojik temellerin geçersizliğini ve insan zihni üzerinde yarattığı ön yargıları görüp doğru

bilgiye gitmek için tüm zihnini şüpheye karartıp sorgulamaya sıfırdan başlamayı uygun görmüştür. *Meditasyonlar* adlı eserinin birinci bölümünü özetle tanıtırken kullandığı ifadeler, kuşkunun zihnin içeriğinin mevcut haline sistemli olarak uygulanmasıyla insanın ön yargılarından kurtulma imkânı elde edeceğini ve böylece ön yargısız olarak sonrasında tekrar yanlış saymasına gerek kalmayacak doğrulara erişeceğini söyler (Descartes, 2011, s. 19). Gençliğinde ilgilendiği mantık, geometrik analiz ve cebir alanlarındaki zihni gereksiz yere meşgul eden ve hakikat yolunda amaca ulaştırmayan kısımları dışlayabilmek adına dört ilke belirlemiştir. Bunlardan ilki bir şeyi doğru kabul ederken ön yargılardan arınmış olmayı, aceleci olmamayı ve şüpheye yer vermeyecek kısmın ötesinde yargıda bulunmamayı; bir sonraki ilke, bilme yolunda karşılaşılan durumları çözümlene adına gerektiğince parçalara ayırmayı; üçüncü ilke bilinmek istenenleri basitten karmaşığa doğru ilerlemeyi ve dağınık görünen bilgilerin bile sıralı oldukları varsayımı bağlamında düzenli akıl yürütmeyi; son ilke ise ortaya konan bilgiye dair açıklanmamış ve eksik kalan hiçbir nokta bırakmamak adına çalışmanın dökümünün yapılması ve gözden geçirilmesini gerektirir (Descartes, 2018, s. 22-23).

O, bu yöntemlerle doğa hakkında edinilecek doğru bilgilerin insanları doğanın efendileri yapacağını, böylece onun nimetlerinden kolayca yararlanmayı sağlayacak teknolojilerin geliştirilebileceğini düşünüyordu. Daha da önemlisi, durmadan ilerleyen bir zihnin ancak sağlıklı bir bedende var olabileceğini gördüğünden ve doğayla birlikte insan bedeninin de bilinebileceğinden tıbbın giderek gelişeceği ve insanın bedensel sağlığının da aynı oranda artacağı kanısına varmıştı. Onun bu çıkarımlara ulaşması, farkına vardığı fiziksel hakikatlerin kişiden kişiye değişmeyecek bir düzene sahip olduğunu görmesi ve böylece şüphelerinden arınması sonucu gerçekleşmiştir. (Descartes, 2018, s. 59-60) Ona göre cisimli olup her biçimde bölünebilen, şekil alabilen ve hareket edebilen özdekten başka bir özdek yoktur ve bunlardan çıkarılan genel olarak matematiğin kapsamında olan fiziksel ve geometrik yasalar onları açıklamak için yeterlidir (Descartes, 2017, s. 157-158).

Bu doğrultuda evren, ona göre mekaniktir ve düzeneği bir saatinkine denktir. “Madde nedir? diye soruyordu Descartes. Hiçbir şeye, hatta kendi duyularına bile

güvenmekten kaçınarak şu sonuca varıyordu: Maddeye ilişkin tek tartışmasız ifade onun yer işgal ettiği (ya da daha formel bir söyleyişle, oyluma sahip olduğu) idi: madde yer, yer de maddeydi, yani her yer maddeyle doluydu. Eskilerin boş uzaydan oluşan evren fikrini, gezegen tesirlerini ve çekim güçlerini reddeden Descartes'ın kafasında, sadece itildiğinde ya da çekildiğinde hareket eden sıkıştırılmış bir evren fikri vardı.” (Fara, 2012, s. 175-176)

Descartes, mekanik evren fikri ile pozitivistlere katkı sunmuş olsa da duyulara olan güvensizliği ve bilgiye ulaşma yolunda zihni gözlemin önüne koyması açısından pozitivistleri tam olarak yansıtmıyordu.

“Dışarıdan, kendi zihninin kesinliğiyle araştırma yapmak isteyen Descartes'ın tersine Bacon tümevarımsal, aşağıdan yukarı doğru giden ve teorik önkabullerle kirlenmemiş gözlemlerden birtakım açıklamalar çıkarılan bir yaklaşım benimsiyordu. Bu birlikte yapılması gereken bir işti; iş birliği, iletişim ve devlet fonu gerektiriyordu. Bacon'ın kafasında, kendini toplum yararına doğanın güçlerini kullanma yollarını bulmaya adanmış ütopyik bir ada toplumu vardı.” (Fara, 2012, s. 185)

Francis Bacon'ın ilk olarak 1627 yılında basılan *Yeni Atlantis* eserinde kurguladığı adadaki Salomon Evi adındaki kurum, onun pozitivistliğin temellerini atan yenilikçi bilim anlayışının insanlığa getireceği yararlar için önemli ipuçları vermektedir. Salomon Evi ekiplerinden Işık Tacirleri adı verilen grup, belirli zamanlarda diğer ülkelere gidip oranın halkındanmış gibi davranarak gözlem yapar, kitaplarından ve teknolojilerinden ve deneylerinden örneklerle geri döner. Yağmacılar kitapları araştırarak deneyleri toplar ve bir araya getirir; Avcılar sahada yapılan tüm disiplinlere ait deneylerin verilerini bir araya getirir; Kazıcılar (maden işçileri) yararlı sonuçlar doğurabilecek yeni deneyler üzerinde çalışırlar; Bölümleyiciler keşfedilen ve yapılan tüm deneyleri aralarındaki mantıksal ilişkiler ve ilkelerin görünür hale gelebilmesi için tasnifler; Bağışçılar bu deneylerin sonuçlarının bilimsel ve pratik faydalarını ortaya döker; Fenerler tüm biraderlerin katılımıyla gerçekleşen toplantının sonuç raporlarını derinlemesine inceler ve elde edilen bilgilerin henüz bilinmeyenleri açığa çıkarma yolunda kullanımlarını belirler; Aşıcılar karar verilip uygulanan deneylerin sonuçlarından herkesi haberdar etmekle

sorumludur; son olarak Doğa Yorumcuları keşfedilen ve ifşa edilen olgulara dair daha geniş gözlemler yaparak onları temel önermelere indirger ve en ekonomik ve sade şekilde dile getirilmelerini sağlar (Bacon, 2018, s. 102-104).

Bacon'ın Yeni Atlantis'ine benzer bir biçimde Tommaso Campanella'nın da ilk olarak 1602 yılında yayımlanan *Güneş Ülkesi* eserindeki ütopyasında kurguladığı halk, tüm yaşamını doğayı gözleme ve onun düzenini keşfetme, böylece doğaya en uygun yaşamı geliştirip refaha ulaşma amacını gütmektedir. Çünkü ona göre dünya hakkındaki tüm bilgimizin kaynağı ancak doğa olabilirdi ve bu nedenle araştırma nesnesi de o olmalıydı (Cevizci, 1999, s. 258). Ütopyasındaki Güneş Ülkesi üzerine Cenevizli Kaptan'ın yaptığı tasvirde ülke halkının tapınağındaki sunak üstünde bulunan ve birinde yeryüzünün diğerinde gökyüzünün resmedildiği küreler bulunuyor ve bu kürelerde gökyüzünün yeryüzüne yaptığı etkiler gözlemleniyordu; halk, tüm faaliyetlerini eser bağlamında pozitif sayılan bu etkilere göre düzenliyor ve bundan fayda görüyordu (Campanella, 2018, s. 35).

Bu ütopyalar, dış dünyanın doğru yöntemlerle doğru şekilde tanınmasının insanlığa onunla uyum içinde yaşama imkânı sunduğuna ve bu imkânın ne gibi yararlar getireceğine dair çok iyi birer örnek oluşturmuş ve bilimsel toplumun nasıl olacağına dair işaretler göstermiştir.

Kendisinden öncekilerin gizemli hayallerini, bilimin kimse tarafından yadsınamaz faydalarını göstererek geride bıraktıran pozitif evre, zihnin kurgusal yeteneklerini korumayı sürdürür. Çünkü saf ampirik gözlemlerden gelen algıların tek başlarına faydalı bir işlevleri olması mümkün değildir. Zihin bu evrede, kurgulama yeteneğini saf kurgular üretmek yerine gözlemlenen veriler arasındaki yasaları keşfetme yönünde kullanarak asıl faydalı olacağı yapıya bürünür. (Comte, 2015, s. 185) “Zihnimizin olgunluğunu karakterize eden temel devrim esasen, yasalar yani gözlemlenmiş fenomenler arasında var olan değişmez ilişkiler bulmaya yönelik basit araştırmayı, her konuda, kelimenin tam anlamıyla nedenlere yönelik imkânsız araştırmanın yerine koymaya dayanır.” (Comte, 2015, s. 179-181)

Pozitif anlayış ekseninde insan türünün ihtiyaçlarını giderme yolunda fayda sağlama açısından “Neden?” sorusunun artık hiçbir değeri yoktur. Teolojik ve metafizik evre, bu soruyu soranların sonsuz spekülâtif cevaplar içinde kısır döngüye düşeceklerini göstermiş ve bakış açısını gözlemlenebilenlerle ve onlar arasındaki değişmez ilişkilerle sınırlamayı gerekli kılmıştır. Comta’a göre de pozitivistimin ana iddiası “fenomenlerin oluşum koşullarını kesin bir biçimde analiz etmek ve olağan art arda geliş ve benzerlik ilişkileriyle onları bağlamaktır” (Comte, 2015, s. 33). Yani hayal gücünün yerini algılanabilenler almıştır artık ve insan, bilebildiği ölçüde güçlü olduğunu kabullenerek doğa üzerine bütünsel iddialarda bulunma hadsizliğine düşmeyecektir (Levey-Bruhl, 1970, s. 34).

Bir sıcak su ihtiyacı örneği üzerinden tüm evreleri anlamaya çalışmak yerinde olabilir. Teolojik evrede suyun varoluş nedenlerine dair doğa dışı spekülasyonlar üretilir. Bu spekülasyonların hiçbiri önümüzde duran soğuk suyun sıcaklığını nasıl artıracamıza dair bilgi vermez. Metafizik evrede neden arayışı doğa dışından içine yönelse de yine gözlem dışı birtakım kuvvetlere atıfta bulunulur ve soğuk suyun ne olursa ısınacağı bilinmez. Pozitif evre ise soğuk suyun nasıl ısındığı sorusunu örnek bir vaka üzerinden gözlemleyerek hangi şartların gerekli olduğunu bulmaya çalışır. Bulduğunda ise bilir ki aynı şartları her oluşturduğunda soğuk su ısınacak ve ihtiyacını giderecektir.

“Neden?” sorusunun yerine “nasıl” sorusunun koyulduğu bu zihinsel dönüm noktasının elbette toplumsal yansımaları da olmuştur. Teolojik evrede rahipler ve askerler güç sahibiyken aile en önemli toplumsal olgudur. Metafizik evrede yönetim kilise ve kanun adamlarının elindeyken toplumsal birim olarak devlet en değerlidir. Pozitif evrede ise sanayiciler ve bilimsel ahlak rehberleri idareyi elinde bulundururken ırk olarak insan yani birey, değer olarak devletin önüne geçer. Artık insan, gerçek felsefeye erişmiş ve önünde bilinmesi gereken bir doğa ile baş başa kalmıştır (Cevizci, 2015, s. 820).

Pozitif evre ile sonlanan Comte’un bu tarihsel gelişim evrelerinin mutlaklığı elbette tartışılabilir. Farklı toplumlar aynı anda farklı evrelerde, aynı toplumda bireyler farklı evrelerde olabilirken, evrimin doğrusallığı da kimi birey ya da

toplumlarda bozularak bir takım nedenlerle tersine dönebilir. Bu ihtimallere karşın mutlak olan; insanoğlunun toplumsal hayatını doğa hakkında öğrendikleri ve öğrenecekleri üzerine kurgulaması, çevresiyle pozitif felsefenin gözlüğünden bakarak etkileşime girmesi ve toplumun yapı ve işlevini herkesin buluşabileceği tek nokta olan pozitif değerler üzerinden belirlemesi gerektiğidir.

İKİNCİ BÖLÜM

POZİTİVİZM TEMELİNDE BİREY-TOPLUM İLİŞKİSİ

2.1. Pozitivizmin Bilgi Anlayışı ve Toplum Biliminin Kuruluşu

Auguste Comte'un insan zihninin evrimine dair yaptığı ve teolojik, metafizik ve son olarak pozitivist olarak üç evreden oluşan basamaklara bakılarak insanların ne aşamada hangi bilgilere güvendiklerine dair fikirler edinilebilir. Zihinsel evrimlere paralel olarak güvenilen bilgi kaynakları da ilerlemekte ve boşa çıkan her güven, insanı hakikate bir adım daha yaklaştırmaktadır.

Teolojik evrede doğanın nedeni olarak doğa dışı kurguların benimsenmesi, metafiziksel, hayali veya dini temellere dayanan bilgilere olan güveni işaret etmektedir. Metafizik evrede ise spekülasyonlar devam etse de doğanın sınırları içerisine gerilemiş ve güven daha rasyonel sistemlere kaymıştır. Doğa, kendi içerisinde barındırdığı birtakım kuvvetlerin sonucu varsayılır. Söz konusu iki evreye rağmen insanların asıl algı alanının doğanın görünen yüzü olması, eninde sonunda algıdan bağımsız inançların deneyim duvarına çarpacağını şüphe götürmez bir kesinlikte işaret etmektedir. Çünkü insanlar yaşamlarını devam ettirirken ihtiyaç duydukları gereksinimleri ne tanrılardan ne de metafizik olgulardan teslim almamakta, direkt algı dünyasının sunumlarından almaktadırlar. Bu nedenle insan için doğru bilgi, ihtiyaçlarını giderme yolunda işine yarayacak bilgidir. Bu gerekliliği karşılamayan her kabul, önünde sonunda reddedilir.

İlk felsefe yani teolojik ve metafizik evreleri kapsayan dönemde elde edilen kurgusal bakış açıları kendi yararsızlıklarını zamanla ortaya koymuş ve yerlerini rasyonel pozitifliğe bırakmak zorunda kalmıştır. Artık insanlar ihtiyaçlarını nasıl daha kolay giderebilecekleri konusundaki sorularına cevap bulmak üzere “gerçekten erişilebilir olan ve gerçek gereksinimlerimize akla yatkın bir biçimde uyarlanmış bilgilerin olası tek temeli olan gerçek gözlem” üzerinden ilerlemeyi kabul etmek zorundadır. Temel ilke olarak şu kabul edilmiştir ki; olgusal bir karşılığa

indirgenemeyen tüm zihinsel kurgular anlamsızdır. Pratikte karşılığı olmayan hiçbir bilgi, insanlığın gerçekten işine yaramayacak ve önünde sonunda rasyonel pozitifliğin ölümcül darbesini alacaktır. Artık kesin olarak söylenebilir ki Auguste Comte felsefesinde doğru bilgi, ancak pozitif evrede rasyonel pozitiflik yeteneğiyle elde edilen pozitif bilgidir (Comte, 2015, s. 178-179).

Pozitif bilginin kurallarına gelindiğinde, bir bilimsel araştırmanın nesnenin yapısı ile ilgili ortaya koyduğu verilerin gerekçelerine inildiğinde varsayımlarla değil olgularla karşılaşılması şartı ilk sıradadır. İkinci sırayı, gözlemden ötesini aşan evrensel yasaların olmaması bağlamında yasaların görece niteliği alır. Üçüncü kural, bir bilim dalının pozitif sıfatını alabilmesi için gözlenebilen olgulardan hareket edilmiş olması ve olgular arasındaki yakınlık bağlantılarının kurulmuş olması gerektiğidir, her bilim dalının temelinde olgular ve aralarındaki bağlantılar yatar. Tüm bu kurallar sayesinde pozitiflik olguları önceden tahmin edebilme ve onları istenilen yönde imkanlar el verdiğince etkileme olanağı verir (Akarsu, 1987, s. 101-101).

Bir bilginin pozitif sıfatını almasının ona ne gibi nitelikler yüklediğini belirlemek için ise pozitif kelimesinin kullanıldığı bağlamlara göre ne gibi anlamlar taşıdığına bakmak yararlı olacaktır. Bu anlamlara göre pozitif kavramı bilginin ilk olarak hayali olanı değil gerçeği betimlediğini gösterir. İkinci olarak gerçek olmasından ötürü yararlıdır; insanların ve toplumların daha iyi hale ilerlemeleri için kılavuzluk eder. Kurguların belirsizliği karşısında gerçeğin kesinliğini sergileyerek güvenilirliğiyle öne çıkar ve bu yönüyle zihnin sonsuz ihtimallere gebe tartışmalar içinde kaybolmasının önüne geçer. Böylece insanların kesin olmayan sonuçlar üzerinde boş tartışmalara girip zıtlaşmalarına engel olur ve kesin sonuçlar üzerinde hepsinin uzlaşmasının yolunu açar. Bu özelliğe bağlı olarak belirginlik niteliği de taşır ve teoloji ve metafiziğin belirsizliklerinde zihnin şüpheyile gezinmesiyle yaşayacağı kaygıları yok eder. Son olarak negatif kelimesinin zıttı olması bağlamında yapıcılığı temsil eder. Gerçek bilimin var olanı yıkıcı, bozucu değil, tam aksine iyileştirici, birleştirici rolüne dikkat çeker (Comte, 2015, s. 222-225).

“Yeni felsefi anlayışın, doğrudan doğruya pozitif kelimesiyle henüz gösterilmemiş tek temel karakteri, göreliyi her yerde mutlaklığın yerine geçirmek konusundaki kaçınılmaz eğilimidir.” Bu özellik gerek teolojik gerek metafizik gerekse pozitif tüm önermelere karşı dogmatik bir tavır takınmamayı ve hepsini pozitif hakikatler çerçevesinden objektif olarak değerlendirerek gerçek konumlarını belirlemeyi sağlar (Comte, 2015, s. 227-229).

Comte artık bir zihnin nasıl pozitif bakış açısına ulaştığını çözümlenmiş ve bu bakış açısını sağlayan gözlüğü tam anlamıyla tanımlamış görünmektedir. Geriye bu bakış açısıyla nelerin tekrar görülmesi, gözlemlenmesi ve anlaşılması gerektiği kalmıştır. Bu yolda ilk adım, pozitivizmin beyni diye tabir edilebilecek bilimin, pozitif bakış açısıyla tekrar yorumlanması olacaktır. Bu sayede “sosyal fizik” adında, birey ve toplumun mutlak uzlaşımını mümkün kılacak tarafsızlığı pozitifliğiyle sağlayacak bir bilim ortaya çıkacaktır.

2.1.1. Pozitivist Bilim Sınıflaması

Comte, bilgilerin karakterlerine göre onları bilim dalları olarak kategorilere ayırma ve bu dalları sınıflandırma çabalarına dair pozitivizm öncesi sunulan tüm sistemleri reddetmiştir. Çünkü pozitivist bakış açısının tamamen egemen olmadığı zihinler tarafından kurulmuş bu tablolar, teolojik ve metafizik niteliklerden tamamen mahrum değildir. Teoloji veya metafizik demek, görecelik demektir ve olguların söz konusu olduğu bilimde göreceliğe yer yoktur. Olgular, kişiden kişiye değişebilecek ifadelerle göre değil, sadece olgulardan elde edilen rasyonel verilere göre tasniflenmelidir. “Sınıflama, sınıflanacak nesnelerin bizzat incelenmesinden elde edilmeli ve bu nesnelerin sergiledikleri doğal bağın gerçek benzerlikleriyle belirlenmelidir, o şekilde ki bu sınıflama özünde, kapsadığı nesnelerin derin bir biçimde karşılaştırılmasıyla ortaya konulan en genel olgunun ifadesi olacaktır.” (Comte, 2015, s. 79)

Tekrar vurgulanması gerekirse, Comte için pozitivizm ne salt rasyonellik ne de salt materyalizmdir. Onun pozitivizmden kastı, olgulara bağlı bir akılcılıktır. Yani akıl ile olguların incelenmesi ve onların tüm hareketlerinin bağlı olduğu sistemlerin

gözlemlenerek açıklanmasıdır. Buradan çıkarılacak sonuç, bilimlere sınıflama çalışmalarının pozitif bakış açısıyla teorik zeminde yapılması gerektiğidir. Böylece pratikte insanoğlunun yaşamını kolaylaştıracak bilgiler sağlanır. Comte bu durumu bilimin öngöründen, öngörünün de eylemden ileri geldiği önermesiyle ifade eder. Fakat buradan Comte'un teoriyi sadece pratik için bir araç olarak gördüğü anlaşılmalıdır. Ona göre insanın pratik kullanımdan öte doğayı açıklamaya dolaysız bir ihtiyacı vardır ve buna kanıt olarak da insanın şaşırma duygusunu öne sürer. Yani bir bilim adamı her şeyden önce öğrenme iç güdüsüyle doğayı inceler ve düzenini rasyonalite temelinde açıklar. Söz konusu bilim dalında elde edilen veriler pratikte ihtiyaç duyan zanaatkarlarca kullanılarak öngörülebilir ve verimli çalışmalar gerçekleştirilir. Bu durumda hem bilmekten hem de onu kullanmaktan gelen iki ayrı tatmin duygusu oluşur. Comte teorinin salt araç olmadığını ve doğrudan bir haz verdiğini düşünse de bu görüşüne, o hazzın alt nedenlerinde de bir takım pratik beklentiler yattığına dair karşı çıkışta bulunulabilir (Comte, 2015, s. 83-85).

Ayrıca bir hoşnutluk oluşturduğu tartışmasından bağımsız olarak şunun hakikat olduğu söylenebilir ki teorik sistemlerden ilki doğayla ilgili bilgilerin bütününden oluşur. Bu bilgiler ile elde edilen yöntemler bütünü ise bu bilgiler üzerinden oluşturulan ikincil sistemdir. Bir zanaat dalında birden çok bilim dalından yararlanılıyor olması, bu farklı alanlardan alınan gerekli bilgilerin ilgili zanaat alanına nasıl bir kombinasyonla uyarlanacağı, bu kombinasyonlardaki teorik verilerin nasıl deneneceği ve işe yarar hale getirileceği gibi sorunları çözecek ayrı bir uzmanlık alanı gerektiğinden ve bu aracılığa talip olarak oluşan mühendisler sınıfının henüz tam olarak oturmamasından ötürü, Comte ikinci bölüme dair tartışmalara girmeyi henüz uygun görmemiştir (Comte, 2015, s. 89-92).

Bu uygunsuzluktan ötürü inceleme burada yalnızca teorik sınırlar içinde kalacaktır. Bilgilerin türleri olan bilim dalları üzerine yapılacak sınıflandırma ne kadar doğru olursa, pratiğe uygulanmaları aşaması da o kadar doğru ve fayda sağlayıcı olacaktır. Bu amacı en iyi gerçekleştirecek yöntem ise, bu sınıflandırmanın pozitivist bir bakış açısıyla yapılmasından başka bir yol olamaz.

Bu yolda en genel ayırım tüm olgusal sınıfları kapsayıcı soyut ve genel yasaları keşfetmek ile bu yasaları kendi alanlarına giren olgulara uygulamaya çalışmak gibi birbirinden farklı iki eylemi gerçekleştiren sistemler arasındadır. İlk eylemdeki amaç, yapılacak özel araştırmalara genel rasyonel temeller sağlamaktır. Yani her somut araştırma, bir rasyonel teori doğrultusunda gerçekleştirilir. Auguste Comte, yaşamın tüm yasalarını genel olarak belirlemeye çalışan fizyoloji ile onun alt dalları olan hayvanbilim ve bitkilim arasındaki ilişkiyi bu duruma örnek gösterir. Fizyolojideki genel yasalar, hayvan ve bitkiler hakkında yapılacak özel gözlemlere dair yol gösterici bir rehberlik sağlar. Bu örnekten de hareketle söylenebilir ki, pozitif araştırmaların sağlıklı yapılabilmesi için arka planında en genel bilim dallarına dair rasyonel açıdan sağlam bir sistemsel bütünlük gerekmektedir. Bu rasyonel temel, tüm olgusal gözlemlerde yol gösterici ve açıklayıcı bir destek sunarak doğanın en doğru şekilde okunabilmesini sağlar (Comte, 2015, s. 93-97).

Söz konusu sistemsel bakış açısını sağlayacak olan bilim sınıflamasının yapılabilmesi için, Comte'a göre ne şekilde olursa olsun yapay olacak olsa da var olanın en uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda doğaya bakıldığında insan için iki tür açıklama girişimi görülür ve tüm girişimler mutlaka bu iki türün farklı şekilleridir. İlki olan tarihsel yöntem, gözlemlenen olguların gözlemlendikleri sırayla algılandıkları gibi açıklanmalarıdır. Bu yöntem her bilim için ilk adım olması gerekse de gözlemlenenler arttıkça zihnin takip etmekte giderek daha da zorlanacağı bir olgu yığılması ile insanı baş başa bırakır. İşte burada ikincisi olan dogmatik yöntem devreye girer ve o bilim dalındaki olguları tek tek takip etmektense hepsinin genel karakterini ortaya çıkararak mantıksal bir üst bakış geliştirir. Bu üst bakış ile olguların kronolojik takibine gerek kalmaz ve karşılaşılan her yeni olgu rasyonel sınıflamalara göre hemen açıklanabilir (Comte, 2015, s. 99-100).

Pozitif yöntemin tümdengelimine yerine tümevarımı temel olarak aldığı söylenmiş olsa da görüldüğü üzere dönüşümlü olarak iki yönetime de başvurulmaktadır. Önce tek tek olgulardan tümevarım yapılır ve ardından elde edilen genel sonuç ile yeni olgulara tümdengelim uygulanır. Tümevarımın pozitivistimin

temel yöntemi olmasının nedeni, olguların bilginin kesinliğine dair referans alınan tek kaynak olarak görülmesidir. Genel yargılar ile olgular birbirlerine zıt düştüğünde pozitivism öncesinde genel yargıların tarafında kalınırken, pozitivismle birlikte artık genel yargılar yeni olgulara göre gerekirse güncellenmektedir.

Bu ön bilgilerin ardından sınıflara geçmeden önce kurulacak olan ansiklopedik hiyerarşinin genel ilkelerini belirlemek gerekmektedir. Bu noktada Comte genelden özele, etkileyenden etkilenene, basitten karmaşığa doğru bir sıra izlenmesi gerektiğini işaret eder. Böylece her genel ilke kendinden özele rasyonel temel sağlayacak, her olgu kendisini etkileyen üst yasalar bağlamında görülebilecektir. Zira bir olgunun rasyonel incelenmesi de üst kategori ilkelerinin ve alt kategoriye temel oluşu bağlamında açıklanması demektir. Yani bu ansiklopedik hiyerarşi belli bir noktaya kadar gerekli olan ve algılarla sınırlı tarihsel yöntemle değil, rasyonel bir düzen içerisinde bütünlüğü bütünsel olarak algılamayı sağlayacak dogmatik yöntemle oluşturulmalıdır (Comte, 2015, s. 110-111).

Comte bu ilkeler doğrultusunda var olanları sınıflandırmaya ilk olarak canlı ve cansız varlıkları ayırma ile başlar. Fakat bu ayrımı yaparken cansız ve canlı varlıkları birbirinden neyin ayırdığı, bu iki sıfatın kavramsal analizi, canlı ile cansızlar arasında gerçekten bir farkın olup olmadığı, canlı cansız var olan her şeyin evrenin mekaniği içinde savrulup savrulmadığı gibi sorulara cevap bulmaya çalışmanın yersiz olduğunu düşünür. Ona göre bu yapay sınıflamadaki ayrımın doğal olup olmadığına dair gelecekte ne gibi bir iddia ortaya atılırsa atılsın ve doğrulama hangi tarafta olursa olsun değişmeyecek olan şudur ki; organik varlıklar ancak inorganik varlıkların rasyonel temeli üzerine açıklanabilir. Çünkü tekrar etmek gerekir ki fenomenler genelden özele, etkileyenden etkilenene, basitten karmaşığa doğru bir sıralama ile bilinebilir. Dolayısıyla bütüne en genel açıdan bakıldığında inorganik fizik görülecektir ve organik parçalar kendi fiziksel yapılarından önce bu düzene tâbidir (Comte, 2015, s. 111-116).

Aynı mantık ile ilerlendiğinde kendi içinde inorganik fiziğin, geometrik ve mekanik olmak üzere ikiye ayrılan astronomi (gök fiziği) ve tam anlamıyla fizik ve kimyadan oluşan yer fiziği olarak parçalandığı görülür. Burada gök fiziği daha basit,

soyut ve genel nitelikte olduğundan yer fiziğinin rasyonel öncüllüğünü yapar. Yer fiziğinin kapsamında olan kimya ise fiziksel doğaya hiçbir etkisi olmadığı halde tamamıyla buradan aldığı etkilere göre hareket ettiğinden fizikten rasyonel olarak beslenir. Ayrıca kimyasal fenomenler fiziksel fenomenlere göre daha kompleksir. (Comte, 2015, s. 116-122)

Organik fiziğin içeriğine girildiğinde iki ana başlıkla karşılaşılır; tek tek organik bireylere odaklanan ve genel olarak yaşamsal ilkeleri belirlemeye çalışan fizyoloji ve bu bireylerin oluşturdukları türsel ilişkileri inceleyen toplum fiziği. Toplum fiziği, Comte'un ana sıralama mantığına göre bakıldığında fizyolojinin tamamen etkisi altında görülür. Zaten toplumların, birlikteliğin bireysel ihtiyaçları karşılama yolunda çeşitli avantajlar sağladığı hakikati üzerine kurulduğu hakikati kabul edildiğinde bu gerçek kendini gösterecektir. Dolayısıyla toplumsal fenomenler ancak bireysel fenomenlerin ön bilgisi bağlamında incelenebilir (Comte, 2015, s. 123).

“Bu tartışmanın sonucunda, pozitif felsefe, art arda gelişleri, zorunlu ve değişmez bir bağımlılıkla belirlenmiş olan ve tüm hipotetik görüşlerden bağımsız bir biçimde, konu edindikleri fenomenlerin derin ve basit bir biçimde karşılaştırılmasına dayanan, beş temel bilime doğal olarak ayrılmış bulunmaktadır; astronomi, fizik, kimya, fizyoloji ve son olarak toplum fiziği.” (Comte, 2015, s. 127-128)

Comte'un kasıtlı olarak bu sıralamanın dışında bıraktığı bir alan daha vardır ki bu da matematiktir. Comte matematik bilimini sıralamanın dışında tutar; çünkü matematik, tüm bu bilimlere dair çalışmalarda kullanılan bir yöntemdir. Evreni her tür bilim dalının gözünden açıklarken matematiksel formüllerden yardım alınır. Bu açıdan düşünüldüğünde matematiğin bilimin dili olduğu iddiası pek de yanlış olmaz. Diğer bilim dallarının art arda sıralandığı listede yer bulmaması, aslında onun hepsinde içkin olmasındandır. Soyut matematik olan hesap ile somut matematiği oluşturan genel geometri ve rasyonel mekanik olarak kendisi içinde bölümlenerek diğer tüm bilim dallarını zihinde temsil edilecek sembollere indirger. Soyut matematik insan zihninin doğal tümdengelimsel mantığına hitap eder ve fenomenlere dair yapılan hesaplar için araç olur. Evrenin geometrik ve aynı zamanda mekanik

düzenini temsil edebilecek sembollere sahip somut matematik ise tüm doğa fenomenlerinin sembolik temeli haline gelir (Comte, 2015, s. 149-152).

Matematiğin de ansiklopedik düzendeki konumunun belirlenmesi ile sonlanan bu bilim tasnifinin Comte'a göre, bu tür bir sıralamada olmazsa olmaz nitelikte olan özellikleri vardır. Bu sıralama, insan aklının gelişimsel ilerleyişi açısından kavranabilirliğe sahiptir ve dolayısı ile insanlık tarihinin doğa felsefesini içeren yanının kronolojisine de uygundur. Farklı bilim dallarının doğadaki ilişkileri, bu sıralamada pozitivist bir bakış açısıyla objektif olarak sembolleştirilmiştir. Soyuttan somuta ilerleyen söz konusu sistem, genelden özele gidildikçe kesinliğin azaldığı bir düzen üzerine kurulmuştur, çünkü söz konusu sıralama ile ilerledikçe fenomenler giderek karmaşıklaşarak öngörülemezlikleri artmaktadır. Son olarak bu şema, rasyonel bir eğitimin tüm adımlarını gösterir. Öğrenilecek olan bilim hangisi ise, o bilimden önce nelerin ön bilgisine sahip olmak gerektiği bu şemadan kolayca anlaşılabilir ve eğitim için rasyonel bir yol çizilebilir (Comte, 2015, s. 129-137).

Son olarak, Comte'un bilimler sınıflamasında sosyal fizik kapsamında kitle psikolojisine eğilmişken neden bireysel psikolojiye dair bir tanımlama yapmadığı üzerine de bir görüş belirtmek gerekirse, Comte'a göre, henüz üzerine pozitif açıdan sistemli bir çalışma geliştirilmemiş iç gözlem tekniğine dayalı birey psikolojisinin bilim olarak tanıtılması direkt olarak pozitivistliğe aykırı bir hareket olacaktır (Comte,2015, s. 61-62). Her tür olgunun bilinmesi için o olguyu etkileriyle kapsayan üst bilim dallarına dair bilgi edinilmesi gerektiğinden, kendi gelebildiği son nokta olan sosyal fizikte sınıflamayı sonlandırmış olsa da sadece psikoloji için değil, pozitif yöntemlerle gelecekte keşfedilip sistemli olarak kurulacak tüm bilim dalları için yöntemsel açıdan büyük bir ilham kaynağı miras bırakmıştır.

Elbette ki bu sınıflama üzerine ayrıca ve detaylıca durulabilir olsa da bu çalışmanın amacı açısından en önemli yönü sosyal fizik adı altında bir bilimin tanımlanmış olmasıdır. Comte'un ve aynı zamanda bu çalışmanın da ana amacı olan ideal birey-toplum ilişkisinin nasıl kurulacağına ilişkin araştırmaya tanımlanmış olan bu bilim dalı altında girmek, kişiden kişiye değişmeyen ilkelerin saptanmasını sağlayacaktır.

2.1.2. Sosyal Fizik

Comte'un kurmuş olduğu pozitivist ansiklopedik hiyerarşi düzeni sonucu artık inkâr edilemeyecek bir gerçek vardır ki, var olan her şey belirli bir düzen doğrultusunda hareket etmektedir. Her hareket, kendisini etkileyen tüm fenomenlere verilen bir tepkidir. İnsanlığın genelinin zaten Orta Çağ'ın sona ermesiyle tarihsel olarak teolojik evreden pozitif evreye geçiyor oluşuyla kabullenilmeye başlanan mekanik evren olgusu, bu bilim sisteminin tanımlanması ile belgelenmiştir. Fakat toplumsallığın yani insan ilişkilerinin de pozitif bir düzeni olabileceğine dair kesin bir yargı ilk olarak, Comte'un "sosyal fizik" adında bir bilim dalını tanımlaması ile ortaya konulmuştur.

Oysa Durkheim'in ifadesiyle "Bilimler listesine yeni bir bilim eklemek, eski kıtalara yeni bir kıtanın eklenmesinden her zaman daha zahmetli ama daha mümbit bir iştir." Söz konusu pozitif sosyoloji iken "incelenen konu kendimizken, kendimizi şeylerin dışına yerleştirme eğilimimizden, evrende ayrı bir yer talep etmemizden dolayı direniş özellikle inatçı olmuştur. Saint-Simon kendini bu ön yargılardan kararlı bir şekilde kurtaran ilk düşünür olmuştur." (Durkheim, 2017, s. 147)

Comte'un bir zamanlar sekreterliğini yaptığı Saint-Simon'un bu bilince sahip olduğu, Emile Durkheim'in (1858-1917) onun fikirlerini aktarırken kullandığı şu satırlardan anlaşılmaktadır: "İnsan bilimleri diğer doğal bilimlerin taklidi yapılarak kurulmalıdır, zira insan doğanın sadece bir parçasıdır. Biri bilimsel gözleme dayanan, diğeri ondan kaçan iki dünya yoktur. Evren tektir ve aynı yöntem onu tüm parçalarıyla araştırmak için kullanılabilirdir" (Durkheim, 2017, s. 139). O halde görülüyor ki toplum bilimi Comte'un öncesinde de dillendirilen bir kavram olsa da Saint-Simon'un bu yolda gösterdiği mutlak cesareten sonraki en önemli adımı, bilimler sınıflamasına sosyal fiziği koyarak Comte atmıştır.

Tarih boyunca insanların ya da toplumların birbirleriyle barışık olduğu kadar savaş içinde de olduğu görüldüğünde, hala kusursuz bir toplumsal düzenin hangi temel üzerine nasıl kurulacağı belirlenememiştir. Bu yolda üretilen toplumsal teoriler

ya uygulanamamış ya da uygulansa da başarılı olamamıştır. Sosyal fizik işte tam da bu noktada topluma pozitvizmin gözlüğünden bakacak ve edinilecek veriler el verdikçe doğanın kontrol edildiği gibi toplumsal düzen de kontrol altına alınmaya başlanabilecektir.

Toplumsal olgular, insanın ihtiyaçları olan bir canlı türü olduğu ve tüm eyleminin bu ihtiyaçları giderme üzerine kurulduğu hakikati doğrultusunda, hem diğer türdeşlerinden gelecek zararları önlemek, hem de türdeşlerinin dışından gelecek zararlara karşı daha güçlü olma adına türdeşleriyle anlaşma ve iş birliğine yönelmesi noktasında var olmuştur. Durkheim'a göre bir olgunun "toplumsal" olarak sınıflandırılabilmesi için o olguya dair fenomenlerin toplum ile ortaya çıkması ve diğer bilimlerin alanlarına girmemesi gerekmektedir. Bu fenomenler bireylerden bağımsız olarak vardır ve onları zorunlu olarak etkiler. Örnek olarak yeni doğan bir çocuğun bir devletin vatandaşı yapılması, içinde bulunduğu kültür, alacağı eğitim gibi dış etkenler gösterilebilir (Durkheim, 2013, s. 43).

Toplumsal olguları açıklamaya girişmeden önce, sosyal fiziğin kurulduğu tarih itibariyle en karmaşık bilim dalı olduğunu kabul etmek gerekir. Bunun anlamı, geriye kalan tüm bilim dallarına ait olguların kısmen de olsa sosyal fizik olgularını etkiliyor olduğudur. Toplumsal ilişkiler incelenmeye başlamadan önce hangi tür olguların ne derece ve ne anlamda etkili olduklarına dair genel bir bakış edinmek gerekir. Bu alt yapı sağlandıktan sonra toplumsal fenomenler incelenmeye başlanabilir (Comte, 2015, s. 128).

Bu yolda atılması gereken ilk adım, toplumsal fenomenlerin de tıpkı doğa bilimlerinde incelenen nesnelere gibi birer nesne olduklarını kabul etmektir. (Durkheim, 2013, s. 61) Ardından toplum üzerine tüm peşin hükümler, tıpkı Descartes'ın sorgulamaya başlamadan önce tüm bildiklerini yok sayması gibi sistematik olarak yok edilir. Son olarak ön yargısız bir zihinle gözlemlenmeye başlanan sosyolojik olguların nesnel olarak tanımlanmasına girişilir. (Durkheim, 2013, s. 81-85) Bir sosyal olgu açıklanmak istediğinde ilk olarak nedenlerine bakılırken, ardından işlevleri açıklanmak üzere belirlenir (Durkheim, 2013, s. 156).

Bu ilkeleri uygulamak üzere sosyolojik fenomenlerin nasıl inceleneceğine gelindiğinde ise sosyal fiziğin de kendine has yöntemleri olduğu görülür. Bilim adamı, ilk olarak elinde bir teori bulundurmalıdır. Bu teori, olguların nasıl okunacağına dair bilim adamına yol gösterecektir. Teorisiz çıkılan yolda bilim adamı araştıracağı olgunun neresine ne şekilde bakacağını, dikkat etmesi gereken ne gibi özellikler olduğunu bilemeyecek ve sonuçsuz kalacaktır. Bu ön bilginin ardından Comte tarafından ilk yöntem olarak gözlem öne sürülür ve yapılacak gözlemin objektif olmasının gerekliliğine değinilir. Gözlemi yapacak olan bilim adamı, kendini gözlenen olgunun dışına konumlandırarak tüm öznel yargıların tehdidini ortadan kaldırmalıdır. Bahsedilen sonraki yöntem benzeştirmedir. Hiçbir vaka tek başına bir anlam ifade etmeyeceğinden, analiz edilen fenomen o ana dek oluşmuş olan kategorilerden birine ait başka bir fenomen ile benzeşim kurduğunda açıklama kolaylaşacaktır. Bir diğer yöntem deney olsa da burada kastedilen doğa bilimlerindeki gibi doğrudan doğruya, kesin olarak birbirinden ayrılan iki olayı karşılaştırma anlamına gelen kontrollü deneyden farklıdır. Sosyal fizikteki deney kavramı doğanın sunduğu ve doğrudan doğruya olmayan deneyimler üzerinde çalışmayı ifade eder. Bu deneyimlere örnek olarak toplumların başlarına gelen hastalıklı haller, geçici ya da genel illetlerin toplumlar üzerindeki olumsuz etkileri gösterilebilir. Son yöntem olarak karşılaştırma, aynı zamanda farklı yerlerde, aynı yerde farklı zamanda gibi özelliklere göre toplumları incelemeye alarak ortak özelliklerden toplumun genel yasalarının çıkarımını sağlar (Levey-Bruhl, 1970, s. 177-179).

Sosyal fizik dışındaki bilimler daha az olgudan etkilenme bakımından ondan daha basit kaldığı ve dolayısıyla daha az olguya bağımlı olduğundan sosyal fizik ilkelerini belirleme yolunda bu tür olgulara dair çalışmalar yapmak doğa bilimlerine nazaran daha zordur. Çünkü bireyler sadece görünür fiziksel değil psikolojik hassasiyete de sahiptir. Sosyal olgularda bireyler, gözlemlenme bilinciyle farklı davranışlara yönelebilir. Bu hassasiyetlerden ötürü doğa bilimlerinde cansız varlıklar veya zihinselliği olmayan ya da insana göre daha basit olan bitkiler ve hayvanlar üzerinde olduğu gibi özgürce deney yapmak, sosyal fizikte çok mümkün görünmemektedir. Bu nedenle sosyal bilimlerde daha çok toplumların doğal

hallerinin ne fiziksel ne de psikolojik herhangi bir dış müdahalede bulunulmadan gözlemlenmesi, gerek anlık gerek tarihsel incelenmesi ve eldeki veriler üzerinden rasyonel çıkarımlar yapılarak ilkelere ulaşılması söz konusudur. Bu yöntemler doğrultusunda Comte, sosyal fizik olarak adlandırdığı alanda statik ve dinamik olmak üzere iki alt dal belirler.

“Toplumun statik (dural) yönü ile dinamik (devimsel) yönünü ayırır Comte. Bu değişmeyen nitelikleri ve organları belirleyen statik yöndür ve dinamik yönden bağımsızdır. Toplumun dinamik yönü ise ilerleme yasalarını içinde bulundurur ve dinamik yön statik yöne bağlıdır. İlerleme düzenden gelir ve ancak bu düzen içinde olanaklı olan ilerlemeyle toplumdaki din, mülkiyet, aile, dil gibi değişmez ve sürekli olan öğeler yetkinleşebilirler.” (Akarsu, 1987, s. 101)

Münir Koçtaş'ın organizma metaforuyla açıklanırsa, toplumsal statik bir bedenin anatomisi iken toplumsal dinamik fizyolojisidir. Bu metaforu topluma uyarladığımızda toplumsal statikğin o toplumu oluşturan ve bir arada tutan nedenleri incelediği görülür. Toplumsal dinamik ise bu statik nedenle kurulan birliğin tarih içindeki değişim ve dönüşümlerini inceler (Koçtaş, 1995, s. 69).

İdeal birey-toplum ilişkisinin tam zıttı özellikler gösteren teolojik evrede Comte'a göre toplumsal statik olgusu olarak ereksel nedenler kendini göstermektedir. Yani bir toplum, teolojik amaçlar uğruna birlikteliğini sürdürmelidir. Fakat pozitif olgular artmaya başladıkça bu toplumu bir araya getiren ereksel nedenlerin temeli olan teolojik olgular da sarsılmaya başlar ve toplumsal dinamik açısından gelişim kaçınılmaz olur. İnsanlığın yaşamsal refahı açısından en ideal toplum düzeninin kendini gösterebileceği tek evre olan dinamik açıdan pozitif evrede, toplumsal statik ereksel nedenlerden arınıp varoluş koşullarını temele oturtur. Böylece toplumlar üzerine kuruldukları subjektif kurgusal inançlardan arınma fırsatı yakalayarak tam bir birlik olma yolunda büyük bir adım atabileceklerdir (Comte, 2015, s. 218).

Sosyal fiziğin sağladığı objektiflik, doğru birey-toplum ilişkileri anlamında ideal toplumun koşullarını belirleme ve hayata geçirme yolunda bilinmesi gerekenleri en doğal haliyle gösterebilecek tek sistemdir. Çünkü onun edineceği

bilgilerin kaynağı, hiç kimsenin varlıklarını inkâr edemeyeceği sosyal olgular ve onların ilişki düzenlerini sağlayan yasalardan ibarettir. Bu bilimin ışığında kurulacak bir pozitif rejim, birbirlerinden ayrı düşünölemeyecek iki olgu olan birey ve toplumu mutlak uzlaşımaya ulaştırabilir.

2.2. Sosyal Fizik Açısından Birey-Toplum Uzlaşımı

2.2.1. Pozitif Rejim

Toplumların en temel sorununun bireylerin birbirlerinin acılarına sebep olması olduğundan bahsedilmişti. Bu doğrultuda en ideal toplumsal rejim, bireylerin birbirlerinin acılarına sebep olmaktan kaçındığı ve hatta olabildiğince birbirlerine mutlu etme açısından fayda sağladığı bir ortam olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda, bireyler arası çatışmalara sebep olan davranışların tamamı, toplumsal davranış sınırları açısından sapkınlık olarak değerlendirilebilir. Her bir sapkınlık da insanların tüm davranışlarını kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek, bir acıyı dindirebilmek ya da iyi bir hisse ulaşmak için yaptıkları düşünüldüğünde, bu uğurda başkalarına maddi veya manevi açıdan zarar vermeyi göze alabilme durumudur. Bu tür durumlar göstermektedir ki, herhangi bir sapkınlığın faili birey olarak kendisini zarar verdiği olgunun dışında konumlandırmaktadır. Karşı olduğu olguya aidiyet hissetmemekte, hatta belki de o olgu tarafından tehdit altında hissetmektedir. Bu tür nedenler, sapkınlık failinin savunmaya geçmesine ve kendi faydası açısından savaşmayı meşru görmesine yol açmaktadır. Herhangi bir bireyin topluma aidiyet hissetmesi durumunda sorunlarının toplum tarafından benimsendiğini ve toplumla birlikte daha güçlü ve güvende olduğunu düşünmesi kaçınılmaz olacaktır. Topluma dair bu olumlu duygu ve düşüncelerin oluşması için, her bir bireyin toplumsal algı içerisinde diğer tüm bireylerle ortak bir temelde buluşabilmesi ve onlarla eşit şartlarda eşit kazanımlara açık olması gerekmektedir. O halde burada bir adaletsizlik sorunu göze çarpmaktadır. Bu adaletsizlik bir gruba ya da belirli kişilere diğerlerinden fazla varlık sağlanması ile maddi boyutta olabileceği gibi devletin bir dünya görüşünü diğerlerinin üstünde tutması ile manevi boyutta da olabilir.

Belli bir soydan gelmek, belli bir dine inanmak, belli miktarda paraya sahip olmak gibi durumların devlet kurumunun bireylere bakış açısını etkilediği yönetim biçimlerinde bu adaletsizlik düşüncesi ve aidiyetsizlik duygusunun daha değersiz görülen kesimlerce düşünülüp hissedilmesi kaçınılmazdır. Buna göre en ideal toplum rejimi manevi boyutta tüm alternatifleri kapsayacak genişliğe ve hepsinin haklarını diğerlerine karşı koruyacak adalete sahip olmalıdır. “Pozitivizmin düşünsel veya sosyal tüm eğilimler karşısındaki zorunlu üstünlüğü, her duruma özgü çeşitliliklerin adil bir değerlendirilmesi olmaksızın asla ortaya çıkmayacaktır.” (Comte, 2017, s. 54)

Öte yandan topluma dair tüm kazanım ve sorumluluklar tüm bireylere adil oranda dağıtılmalıdır. Hangi dünya görüşü ya da hangi adalet sistemi pozitivizm kadar bireyler arasında bu denklığı sağlayabilir? Pozitif olgular dışında, teolojik ya da metafizik karakterdeki insanların bile üzerlerinde tamamen aynı algıyı edinebilecekleri bir başka olgu türü var mıdır?

Pozitivizmin öncesine bakıldığında onun bu açılardan önemi doğrulanmaktadır. Antik Çağ’da felsefe, yeterince gelişmemiş olan bilim ve teknoloji nedeniyle sadece duyular ve akıl ile doğayı çözümlene peşindeydi. Ortaçağ’da ise algıların ötesine yöneldi ve toplumlar teolojik bir gözlükle yaşama bakmak zorunda kaldılar. Klasik dönemin doğayı anlamada yetersiz kalan imkanları, Ortaçağ’ın ise doğayı hiçbir pozitif temele dayanmayan teolojik argümanlarla açıklamaya çalışması bireylerin tamamını tek bir noktada uzlaştırmada yetersiz kalmıştır. Çünkü iki dönemin argümanları da kesin pozitif kanıtlara dayanmamış ve bu nedenle kimilerince kabul görülmemesine sebep olmuştur (Cevizci, 2001, s. 17-18). Pozitivizmden önceki son aşama olan rasyonalizm de her ne kadar akli öne çıkarsa da onu bilimin önüne koyması nedeniyle birey-toplum uzlaşımına bir çözüm üretebilecek nitelikte görünmemektedir. Oysa pozitivizm, herkese aynı şekilde kendini gösteren olguları temele alıp onların üzerine akli yöneltmeyi ve düzen ilkelerini belirlemeyi bilginin temel yöntemi haline getirerek zihinlere mutlak çözümü göstermiştir.

Comte'un deyimiyle pozitif ekol, teolojik ekolün organik ve metafizik ekolün ilerlemeci karakterlerini aynı anda içinde bulundurarak geçmişin iyi yönlerini alır ve buna karşılık onların gericilik ve anarşizm özelliklerini arkasında bırakır. Böylece ikisinin de yürütmeye çalışıp bir türlü kusursuz olarak tamamlayamadığı bireyler arası barış amacını somutlaştırmak da pozitivistimin objektif karakterine kalmaktadır (Comte, 2015, s. 299).

“Pozitif insanlık teorisine uygun olarak, türümüzün bugün sahip olduğu sonsuz tecrübeye dayalı reddedilemez kanıtlar, her duruma, her alışkanlığa ve her eğilime ya da duyguya özgü doğrudan ya da dolaylı, özel ya da genel, gerçek etkiyi eksiksiz bir biçimde gösterecektir; kaçınılmaz olarak, evrensel düzene en uygun ve ardından genel olarak bireysel mutluluğa en elverişli olacak gerek genel gerekse özel davranış kuralları bunun doğal ve kaçınılmaz sonucu olacaktır.” (Comte, 2015, s. 283)

Tüm bireyleri kapsayıcı faydalarına rağmen pozitivist rejim, evrensel tek hakikat olarak olgular ve onlardan çıkarılan ilkeler bağlamında bütünsel bir bilimsel görüşü savunması bağlamında diğer tüm sübjektif dünya görüşlerine karşı alternatif bütünsel bir paradigma oluşturduğundan, bilim dallarını birbirlerinden ayırıp yalnızlığa itenler tarafından engellenmeye çalışılacaktır. Çoğunluğun otoritesini elinde bulunduranlarca pozitivistime gösterilecek olan bu direnç, ancak ellerindeki gücün kendi dünya görüşlerinin karşıtı olan diğer bilimsel olmayan dünya görüşlerine geçmesi durumunda düşecekleri zararın farkında olmaları ile kırılabilir (Comte, 2015, s. 298-303).

Bilim dallarının tamamının iş birliği ile oluşturulacak olan bütünsel pozitivist dünya görüşünü benimsemiş bir devlet rejiminde, devletin objektifliğini önce kendi iyiliği için kabullenip sübjektif yönlerini bireysel alanı ile sınırladığı taktirde yer bulamayacak hiçbir birey yoktur. Bu açıdan pozitif rejim, insanlık tarihi boyunca bir türlü bitmek bilmeyen savaşların dinamiklerini yok etmek için en güçlü silah olarak kendini göstermektedir, yeter ki tüm insanlık toplumsal boyutta bu hakikati görebilecek bilince erişebilsin. Bu bilincin oluşması da toplumun üzerinde yükseleceği temellerin belirlenmesi ve doğru yöntemlerle topluma sindirilmesi ile mümkün olacaktır.

Bu temel ilkeler belirlenirken ilk önce hiç kimsenin reddedemeyeceği pozitif bilgi kaynaklarının tanımlanması gerektiğinden öncelik epistemolojik temele verilmelidir, aksi halde en başından güven sağlanamayacak ve üzerine söylenenler havada kalacaktır. İkinci sıra, toplumsallığın epistemolojik ilke ile gerekçelendirileceği siyasi ilkenindir. Son sırada artık gerekliliği tüm pozitif gerekçelerle ortaya konmuş olan toplumsal ilişkilerin nasıl olması gerektiğini ortaya koyacak olan etik ilke yer alır.

2.2.2. Pozitif Rejimin Temel İlkeleri

2.2.2.1. Epistemolojik İlke

Mutlak bir birey-toplum ilişkisinin yapılandırılması doğrultusunda temel ilkelerin saptanmasına yönelik ilk adım toplumsal doğru anlayışının belirlenmesi olmalıdır. Çünkü her bir bireyin bu görünen en ideal toplumu kabul etmesi için öncelikle o toplumun önermelerini epistemolojik açıdan doğru sayması gereklidir. Toplumsal boyutta sunulacak temel bilgilerin epistemolojik açıdan gerek teolojik gerekse metafizik karakterdeki önermelerden üstün olduğu kabul edilmelidir. Bu kabulü sağlayacak olan da pozitif bilginin karakterinin ve topluma yararlarının diğerlerinden üstünlüğünü göstermekle mümkün olur.

Bu temel ilke üzerine birçok doğru anlayışı sıralanabilir. Genel geçer doğru anlayışı pozitivist görüş, yani düşüncelerle gerçekliğin çakışmasıdır. Bunun yanında kimine göre bir önerme tanrı sözüne uyduğu ölçüde doğrudur, kimisi ebedi tanrısal düşüncenin kopyaları olunabildiğince doğru fikirlere ulaşılacağına inanır. Entelektüalistlere göre ise doğruluk öz olarak durağan bir ilişki anlamını taşır ve bu tarz bir doğru düşünceye vardığınızda tüm epistemolojik amaç gerçekleşmiş, o konudaki zihinsel zirveye ulaştığınızdır (James, 2015, s. 150-151).

Olgusal, sezgisel, tanrısal gibi bir sürü doğruluk anlayışından hangisinin toplumun epistemolojik temelini sağlaması gerektiğine nasıl karar verilir? İlk olarak

bu bilgi kaynaklarından herkes için geçerli olmayan birisinden hareketle kurulacak olan toplum, çatışmayı kaçınılmaz kılacaktır. Çünkü diğerleri birbirleriyle çakışan kanıtlanamaz önermelerle doludur. Üzerlerine tartışmak zihinleri kısır döngüye sokar ve sonu gelmeyen bir savaşa sürükler. Güçlü olan her zaman kendi ideolojisini dayatır ve güç el değiştirdiğinde ezilmeye mahkûm olur.

Bu duruma Auguste Comte'un, inançsızların mahkûm edilmesinin, tek tanrılı dinleri temel alan yapıların imanı kuvvetlendirme yolunda temel koşulu olduğunu söylemesi küçük çaplı bir örnek olarak gösterilebilir (Comte, 2017, s. 29). Büyük çaplı örnek olarak ise 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da meydana gelen ve Hristiyanlık dininin mezhepleri arasındaki çatışmalara sahne olan savaşlar dikkat çeker. 1566-1648 yılları arasında İspanya'da ekonomik ve dini nedenlerden dolayı yaşanan Seksen Yıl Savaşları ve 1618-1648 yılları arasındaki Protestanlar ile Katoliklerin anlaşmazlıklarından doğan Otuz Yıl Savaşları, özelde dinler, genelde sübjektif temeller etrafında toplanan grupların insanlık için ne kadar büyük felakete sebep olabileceklerini göstermektedir (Alganer & Çetin, 2007, s. 291-292).

Pozitif toplumda, olgusal olanlar dışında tüm bilgi türlerinin önermeleri olgusal karşılıksızlıktan ötürü saf dışı kalır ve olguların kimse tarafından reddedilemeyecek karakteri tüm toplum için ortak bir temel atar. Pozitivizmin tüm sübjektif düşünce ya da inanç kalıplarına karşı olgusal tarafta kalması, tüm sübjektif düşünce ve inanç kalıplarına eşit ve aynı nitelikte bir mesafede durmasını sağlayarak bu muğlak ideolojilerden birinin diğerine üstünlük kurmasını gerektirecek hiçbir sebep üretilemeyeceğini gösterir. Böylece toplumsal bağlamda herkes eşitlik hissiyle pozitivizm temelinde bir araya gelir ve özel hayatlarında da diğerlerinin zihinsel özgürlüklerine karışmama şartı ile istedikleri ideolojinin peşinden gidebilirler.

Bu durumda pozitivizmin sağladığı verilerin de göreceli olabileceği, onların da sürekli yapılan keşiflerle değiştiği veya geliştiği itirazı üzerinden onun da sübjektif bir yönü olduğu itirazı getirilebilir. Fakat bu itiraz, pragmatik açıdan değer taşımamaktadır. Pozitif bilgiler gelecekteki keşiflerle değişip genişleyecek olsalar da

an itibariyle herkes tarafından algılanabilecek tüm olgulara dair açıklamalar içerir. William James'in (1842-1910) *Pragmatizm* adlı kitabında “başlangıçları ve sonları olguların içinde meydana gelen inançların bir işlevi” olarak tanımladığı doğruluk, bir anlamda pozitivistin doğruluk anlayışını da temsil etmektedir (James, 2015, s. 167). Çünkü pozitivist açıdan belirlenen her olgusal ilke, ilkelerin doğrudan deneyimlenememelerinden ötürü inanç niteliği de taşımaktadır, fakat olgusal ilkelerin başlangıç ve sonları herkesin deneyimine açıkken diğer inançlar açıklamalarını ya olgulardan başlayıp spekülasyonlarla bitirmekte ya da tamamen spekülasyon boyutunda durmaktadır. Olgulardan taşan ya da tamamen olguların dışındaki önermelerin bireysel boyutta kişisel faydaları olabilecekse de olgusal olarak kanıtlanabilirliklerinin olmaması evrenselliği baltalar. Örneğin; herhangi bir dine iman edende oluşan psikolojik fayda, o dinin içeriğinin karşıtını içeren bir başka dine inanan kişide de olabilir. Oysa olgulardan türetilen evrensel yasaların faydaları herkes için geçerlidir. Olgusal olarak aynı şartlarda aynı deneyim herkes için aynı sonucu verir. Bir dindeki ölümden sonra ruhun uçarak cennete gideceğinin o dine inanmayanlar üzerinde hiçbir somut değeri yokken, fizik biliminin verileri sayesinde herkes uçakla uçabilir.

Kişiden kişiye değışmeyen bütünlüğüyle epistemolojik boyutta hem eşitlik hem de objektiflik açısından toplum için gerekli tek ilke olgusal doğruluk anlayışdır. Pozitif ilkeler hiç kimse tarafından reddedilemeyeceği ve her tür sübjektif dünya görüşüne aynı mesafede olacağı için bu ortak objektif noktada buluşmak ile adalet ve eşitlik de sağlanmış olacaktır. Böylece herkesin şimdilik sadece bu açıdan toplumsallığa aidiyet hissedebilmesi mümkün görünmektedir. Bu noktanın ardından toplumsallığın, kabul edilen pozitif anlayış bakımından gerekliliği açıklanarak varlığı sağlanmalıdır.

2.2.2.2. Siyasi İlke

İnsanların, karşılanmaları gereken ihtiyaçlara sahip canlılar oldukları ve bu yolda güç birliği için toplumsallığa yöneldiklerinden bahsedilmiştir. En toplumsal eylemin bile özünde bireysel bir faydayı amaçlıyor olması, katlanması ve mücadele

edilmesi zorunlu gibi görünen toplumsallığın da aslında kuruluşunda bireyin faydasının yattığını göstermektedir. Her ne kadar bireyin sorunları an itibariyle toplumsal boyutta çözülemiyor ve üstüne yeni sorunlar ekleniyor olsa da sorun toplumsallık değil, onun yanlış kurulumu ve kullanımınıdır. Bunu anlamak için ilk olarak bireyin doğasına, ardından da toplumun ilk temellerine pozitif açıdan tekrar göz atmak gerekmektedir.

Toplumsallığa yönelim ve bu yönelime neden olan pozitif olgulara dair öngörüler milattan öncesinde Epiküros'un (m.ö. 341-271) hazcı görüşlerinde bile dikkat çekmektedir. İnsan psikolojisinin temel güdeleri üzerine şekillenen hazcı etik, insan psikolojisine dair günümüzde bile reddedilemeyecek hakikatler içermektedir. İhtiyaç olgusu bu haz ilkesini çözümlemede merkezi bir önem taşımaktadır. Bir insanın maddi olarak acıkması, susması; manevi olarak bir topluma aidiyet duymak, toplum tarafından onaylanmak istemesi gibi ihtiyaç halleri yoksunluğu gösterir ve yoksunluksa acı verir. Yani ihtiyaç duymak, acı çekmektir. İnsanların tüm eylemlerinin de bir ihtiyacı karşılamak üzere aktifleştiği gerçeği de bu çıkarıma eklenince, en temel amacın acıyı azaltmak olduğu kaçınılmaz bir hakikat olarak belirir. Haz ise, herhangi bir ihtiyacın giderilmesinden yani bir yoksunluğun hissettirdiği acının azalmasından başka bir şey değildir. Epiküros, "Aslında ne yapıyorsak ne ediyorsak hepsi acı çekmemek ve korkuya uğramamak içindir" (Epiküros, 2014, s. 55) diyerek insan doğasına ait bu gerçekliği doğrulamaktadır.

Jeremy Bentham'ın (1748-1832) Yararcılık (Utilitarianism) akımının temelinde de Epiküros'un işaret ettiği hakikatler yatmaktadır. Bentham, "Doğa, insanoğlunu iki müktedir hükümdarın emrine vermiştir: ızdırap ve haz. Ne yapmamız gerektiğini de ne yapacağımızı da belirleyen bunlardır" diyerek haz ilkesinin kimse tarafından reddedilemeyecek bir hakikat olduğunu iddia etmektedir. "Bunu sorgulamaya kalkışan sistemler akılcı değil duygusaldır ve mantıkî tutarlılık değil keyfilik, aydınlık değil karanlıklar içinde bocalar." Haz ilkesini reddetmeye yönelik söylem ve davranışların özüne bakıldığında; bu itirazların, haz ilkesi kabul edildiğinde karşı karşıya kalınacağı düşünülen zararlardan kaçınmak için olduğu görülür (Bentham, 2017, s. 17).

Avusturyalı nörolog Sigmund Freud da (1856–1939) bilimsel veriler ışığında “...insanlar mutluluğun peşindedir, mutlu olmak ve öyle kalmak isterler. Bu çabanın iki yönü, bir olumlu bir de olumsuz hedefi vardır. Bir yandan acı ve keyifsizliğin yokluğunu, öte yandan da yoğun haz ve duyguları yaşamayı ister” çıkarımını yaparak Epiküros ve Bentham’ın vardığı sonuçları destekleyici bir sonuca varmıştır (Freud, 2014, s. 36).

Haz açısından faydanın tüm eylemlerin ve aynı zamanda doğru ve yanlışlıklarının da belirleyicisi olduğu ilkesine indirgenebilecek niteliksel hazcılık ve yararcılık, hazcı etikler olarak nitelendirilebilir. “Faydayı ya da en yüksek mutluluk ilkesini ahlakın temeli olarak gören bu öğretiyi, eylemlerimizi mutluluğun gelişimine yol açtığı oranda doğru, mutluluğun tersini ürettiği oranda da yanlış bulur” (Mill, 2017, s. 61). Bu etik, eylem seçenekleri içinden hangisinin en fazla acıdan kurtaracağını hesaplayabilmeyi; öte yandan eylemlerin anlık etkileri dışında doğuracağı sonuçları da görebilmeyi gerektirir.

Faydacılık akımına ait bu görüşler bir eylemin haz ve acı değerleri açısından ölçümüne dair ölçütler belirleyerek tamamen pozitif bir temele oturtmuştur. Bir ızdırıp ya da hazzın birey açısından tek başına değeri ölçülmek istendiğinde yoğunluk, süre, kesinlik ya da belirsizlik, yakınlık ya da uzaklık nitelikleri dikkate alınır. İki durumdan birini yaşatan fiilin sonrası göz önünde bulundurulduğunda, çoğalma kabiliyeti de ölçülmesi gereken bir nitelik olarak görünür. Çünkü söz konusu fiilin bireye ilk aşamada verdiği ızdırıp ya da hazzın giderek artıp artmayacağı önemlidir. Aynı bağlamda ölçülmesi gereken bir diğer nitelik saflıktır. Bazı olayların bize önce ızdırıp yaşatıp ardından haz vermesi veya bunun tam tersi durumunu ölçecek olan saflıktır. Bentham’ın haz ilkesini devlet ve yasa koyucu bağlamına genişletmesinin önem kazandığı, ızdırıp ve haz durumunun toplumsal etkisinin ölçülmesini sağlayacak son nitelik ise kapsamdır (Bentham, 2017, s. 37-38).

Yararcılık açısından, 1651 yılında basılan *Leviathan* adlı kitabında toplumsal sözleşmenin temellerini değerlendiren Thomas Hobbes’un (1588-1679) açıkladığı insan türünün doğal durumuna dair saptamalara ve doğru bir toplumsallığın birey

açısından faydalarına bakıldığında, görülecektir ki tüm ölçütler toplumsallığın bireyin tek başınlığından daha faydalı olduğunu gösterecektir.

Hobbes, insanların doğal durumda tüm farklılıklarına rağmen eşit güçte olduklarını savunur. Doğanın sağladığı kısıtlı imkân karşısında o imkânı kullanmak isteyen eşit canlılar birbirleriyle rekabet etmek zorundadır. Burada Hobbes insanların eşit olduklarını söylerken bazılarının bazı konularda daha üstün olduklarını inkâr etmemektedir. Yani her insan doğal olarak diğerleriyle eşit olsa da toplamda her birinin çeşitli konularda birbirlerinden farklı avantaj ve dezavantajları mevcuttur. Bu da doğayı, rekabetin şekline göre her zaman güçlü olanın kazanacağı bir savaş alanı olarak tasvir etmeye götürür. Bu da herkesin her an diğer türdeşleri tarafından farklı yönlerden de olsa tehdit altında olduğu hakikatini ortaya çıkarır. Bu nedenle toplumsallaşmanın türün bireyleri arasında imzalanan bir ateşkes sözleşmesi olarak değerlendirilmesi yanlış sayılmaz. (Hobbes, 2007, s. 92-96) “Hiç kimse, türdeşi üzerinde doğal bir yetkeye sahip olmadığı, güç de herhangi bir hak doğurmadığına göre, insanlar arasında bu durumda, geriye herhangi bir yasal yetke oluşturmak için, yalnızca sözleşmeler kalıyor demektir.” (Rousseau, 2013, s. 11) Epiküros da asırlar önce “...kanunlar, bilgelere göre, kendisinin haksızlık etmemesi için değil, aksine başkalarından haksızlık görmemesi için vardır” diyerek toplumsal sözleşme temelinde kurulacak devletlerin güvenlik ve adalet açısından yararını vurgulamıştır (Epiküros, 2014, s. 17).

Bentham’ın haz ölçütleri açısından Freud’un belirlediği insana acı veren kaynaklara bakıldığında toplumsallaşmanın güvenlik ve adalet vadeden ateşkesten daha öte faydaları olduğu da görülecektir. Acılar Freud’a göre üç kaynaktan bireye ulaşır. İlki insanın kendi içinde hissettiği bedenden ve zihinden gelen acılardır. İkincisi, insanların haricinde kalan ve irade ile de fiziksel güçle de kontrol edilemeyecek kadar güçlü olan doğanın sebep olduğu acılardır. Son olarak üçüncüsü ise, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinden doğan acılardır. Acıların ilk kaynağı olan türün kendi zihni ve vücudu, diğer iki kaynaktan gelen acıların da fark edildiği yerdir. Dolayısıyla türdeşler, kaynağı hangisi olursa olsun kendi üzerlerinde hissettikleri rahatsızlık durumlarını yok etme amacını olabilecek en işlevsel şekilde

gerçekleştirmek isteyeceklerdir. Birinci kaynak olan bireysel acılar diğer kaynakların olabildiğince kontrol altına alınmasıyla baş edilebilir hale geleceğinden ve ikinci kaynak olan doğa da insanın tek başına gücünün yetmeyeceği bir gerçeklik olduğundan geriye tek çare olarak toplumsal uzlaşma kalmaktadır. Toplumsal uzlaşma hem diğer insanlardan gelen acıları azaltarak, hem doğaya karşı her bir bireye örgütlü güç sağlayarak türün acılarla baş etmesi yolunda görünen en faydalı adımdır (Freud, 2014, s. 37).

Bireyler arası ateşkes ve doğada iş birliği bağlamında ise toplumsallık, doğa durumunda bireyin kazanacağı tüm faydalardan daha önemlidir çünkü doğada her an her şey başkaları tarafından yağmalanma altındayken toplumsallaşma eşit dağılım ve herkesin hakkını güvence altına alma imkânı sağlar. İdeal etiğin bu faydaları, toplumsallığın özünde bireylerin seçecekleri zorunlu bir görev değil, özgürce seçebilecekleri bir iyilik olduğunu göstermektedir. “Bu noktadan yola çıkarak görevin, bize, kurallarını dayatan, doğamızı sınırlandıran toplum; iyininse bizden daha zengin ve kişiliğimizi zenginleştirdiği için kendisine bağlandığımız bir gerçeklik olarak yine toplum olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.” (Durkheim, 2010, s. 116-117)

An itibarıyla görüldüğü üzere de toplumsallık ve iş bölümü sayesinde herkesin hayatında toplumun geri kalanının faydaları kolayca gözlenebilir. Her birey üretiminde bulunmadığı birçok ürün ile hayatını kolaylaştırmakta, hastalandığında doktorlar tarafından tedavi edilmekte, öğretmenler tarafından eğitilmekte; her adımında o adımın uzmanlarından destek almaktadır. Böylece saf birey ve doğa ilişkisinin tehlikelerinden çok uzakta, ihtiyaçlarının kolayca karşılandığı ve acı verici durumlardan danıştığı profesyonellerce mümkün olduğu kadar uzaklaştırıldığı konforlu bir yaşama sahiptir.

Toplanılan bu insan doğası ve onun toplumsallığına dair veriler ışığında artık bireyin bireyle ilişkisinin kaçınılmaz olduğu açıktır. Geriye anarşiyi ya da yanlış toplumsal kurguları seçip olumsuz tarafta mı kalınacağı yoksa doğru bir toplumsallıkla refaha mı ulaşılabileceği sorusuna yanıt vermek kalmaktadır ki olguları doğru okuyan hiçbir insan ikinci yoldan sapmayacaktır. Şimdiye dek epistemolojik

açıdan pozitivizm, siyasi açıdan ise toplumsallığı ilke edinen olabilecek en refah toplum idealinin temellerine bu ilkeler ışığında bireyin toplum içinde diğer bireylere nasıl davranması gerektiğini belirleyecek son bir parça daha eklenmelidir.

2.2.2.3. Etik İlke

Toplumsallık ilkesinden sonraki adım, bu insan doğası için zorunluluğu yadsınamayacak ilkenin içeriğini dolduracak objektif bir ahlak görüşü ortaya atmak olacaktır. Çünkü doğada insanın insanla ilişkisi kaçınılmazdır ve bunun herkes açısından en faydalı şekilde gerçekleşmesini sağlamak için gerekli kişilerarası davranış ilkeleri etiğin konusudur.

Hobbes'un doğa durumunda insanın tüm türdeşleriyle savaş içinde olduğunu söyledikten sonra Freud'un uygarlık durumunda da bunun devam ettiğini gösteren çıkarımlarına bakılırsa tüm toplumsal sorunlar tek bir açıklamaya indirgenebilir görünmektedir; bir insanın diğer insanın acısına kasıtlı sebep olması durumu. Tüm insani eylemler, bireyi bir acıdan koruma veya kendine bir fayda sağlama üzerine olduğuna göre, başkalarına kötülük yapma pahasına da olsa birey bu eylemi gerçekleştirmektedir. İnsanları bu bağlamda kötülükten caydırmak ve iyiliğe yönleltmek için kullanılan önermeler objektif olmayan ahlaki ve dini gibi sübjektif yargılardan oluşmamalıdır. Birey burada kendisi ile toplum arasında bir seçime zorlanmakta olduğundan, bencil doğasının gereğini yaparak kendi tarafını seçmektedir. Toplumsal iyiliği seçenler olması, bu tezi yanlışlamamaktadır, çünkü bireyin kendisi ile toplumun iyiliği arasında toplumunkini seçmesinin nedenlerine inildiğinde yine kendi faydasına olduğunu düşündüğü seçimi yaptığı görülecektir. Bunun nedeni kendi iyiliğini seçmesi doğrultusunda vicdani rahatsızlığının, kazanacağı bireysel faydayı bastırarak kadar ağırlaşacak olmasıdır. Yani bu seçim toplumun iyiliği için değil, vicdan rahatlığı için yapılan bir seçimdir.

Peki neden bir olay karşısında birinin vicdanı uyarı veriyorken diğerininki vermemektedir? Bu iki duruma bağlıdır; birisi bireyin kendisinin neden olacağı ve toplumun başına gelecek olumsuz durumun kendi başına da geleceğine olan inancı, ikincisi ise başına geleceğine inanıyorsa etkisinin kendisine de acı vereceğidir. Yani

bireyin başkasının acısına sebep olacağı davranıştan vazgeçmesi, acıya sebep olacak durumun başına geleceğine ve geldiğinde kendisine de acı vereceğine olan inancının, kazanacağı faydaya ağır basmasına bağlıdır. Aynı kriterler sadece sebep olunacak acı verici davranıştan vazgeçmede değil, fayda sağlayacak eylemlere girişme yolunda da geçerlidir. Eğer bir insan kendisi dışında acı çeken bir insanın durumuna duyarlılık gösteriyorsa, o durumun kendi başına gelebileceğine ve kendisini de acıtacağına olan inancındandır. Çünkü sağduyuyu ve merhameti uyandıran olgu bir insanın acı çekmesi değil, bu durumun tanık olan üzerinde yarattığı etkidir (Smith, 2018, s. 13-14).

O halde toplumsal sorunların temeli olan, bireyin kendi faydası pahasına diğerlerine acı verme bağlamındaki kötülüğünün yok edilmesi, karşılığında ne kadar büyük bir fayda sağlanacak olursa olsun faydacılık ölçütlerinden saflık açısından sonunda kendisinin o faydayı aşan bir zarara uğrayacağına bilincinde olmasını sağlamaktan geçmektedir. Söz konusu bilinç tek tek olaylar bağlamında sağlanamaz, çünkü her olay herkeste farklı etkiler yaratabilir. Bu nedenle herkes için geçerli bir pozitif düzlem olan her bireyin acıya tâbi olduğu gerçeği üzerinden zihinlerde söz konusu uyanıklık oluşturulmalıdır. Sebeplerden bağımsız olarak tüm insanlar acıya tâbidir ve tüm eylemlerini ya daha az acı çekmek ya da daha çok fayda sağlamak amacıyla gerçekleştirmektedir.

Buradan anlaşılacağı üzere, bir insanın davranışlarının iyi ya da kötü olduğuna dair kendi içinde bilinçsizce yargılarıyla karşılaştığı vicdan olgusunun olmaması durumu olmadığı gibi, her insanın kendi dışındakilerin deneyimleriyle duygudaşlık kurma yeteneği vardır. Adam Smith (1723-1790), her ne kadar bencillik dışında görse de insan yaratılışında başkalarının mutluluklarına tanık olmaktan memnuniyet duyuran ilkeler olduğunu savunur. Aslında bencilliğin sınırlarına dahil edilebilecek de olsa bu ilkelerin her insanda bulunduğu hakikati, tüm toplumun birbirine duyarlı hale getirilebileceğinin anahtarını verir. “Toplumsal kuralları yıkıp geçen azılı bir suçlu bile başkası için üzülebilir.” (Smith, 2018, s. 13)

Sorun, bu ilkeler düzeneğinin çalışmasını sağlayan olguların kişiden kişiye farklılık göstermesidir. Bu noktada hiçbir insanın duyarsız kalamayacağı bir olguya

başvurmak gerekir ve bu da herkesin acıya tâbi olduğu gerçeğidir. Bu hakikat üzerinden oluşturulacak pozitif düzleme tüm toplum vicdanının oturtulması sonucunda kimsenin kasıtlı olarak başkasının acısına neden olmayacağı ve herkesin kim acı çekerse çeksün dinmesi için elinden geleni yapacağı bir toplumsal duyarlılık düzeyi hayata geçecek ve toplumsallık bireylere karşı olabilecek en verimli halini alacaktır.

Bir başkasına fiziksel şiddet gösteren birisi ya fiziksel şiddetin kendi başına geleceğine ihtimal vermiyor ya da fiziksel şiddetin acısının kendisi için önemsiz olduğunu düşünüyor. Bu kişi aslında herkes gibi vicdan sahibidir, fakat vicdanı sergilediği şiddete dair söz konusu nedenlerden duyarsızdır. Bu kişi belki para konusunda çok hassastır, belki evde beslediği köpeği, çocuğu ya da annesi konusunda. Farklı hassasiyetlere rağmen herkeste vicdanın ve yaşam içinde farklı olgular üzerinden olsa da herkese acı çektirecek etkilerin olduğu, ayrıca bu etkiler üzerinden her an tehdit edildiği bilincine erişen her birey, kendisine hassasiyet gösterilmesi için bu hassasiyeti başkalarına sunması gerektiğinin farkında olacaktır. John Locke'un aktarımındaki Hooker'ın şu sözleri etik ilkeyi özetler niteliktedir:

“Eşit şeylerin tümü tek ölçüyü gerektirdiğinden, benzer doğal nedenler, insanları, başkalarını sevmenin kendilerini sevmekten daha az yükümlü olmadıklarını bilme noktasına getirmiştir. Kendim için, en az her bir insanın elinde bulunduğu kadar, her insanın kendi ruhu için isteyeceği kadar iyilik istemekten başka bir şey isteyemiyorsam, benimle bir ve aynı doğaya sahip olan diğer bir insanda da bulunduğu kuşkusuz olan benzeri bir isteğin karşılanması konusunda dikkatli olmadığım takdirde, isteğimin herhangi bir kısmının karşılanmasını nasıl umabilirim? Onlara kendi iyiliğini isteme arzusunun aksine herhangi bir şey yapıldığında bu şey bütün yönleriyle onlara üzüntü verdiği kadar bana da üzüntü vermek zorundadır. Bu yüzden zarar verirsem acı çekmeyi de ummalıyım. Çünkü başkalarının bana, benim onlara gösterdiğimden daha büyük ölçüde bir sevgi duymalarının herhangi bir nedeni bulunmamaktadır. Dolayısıyla, doğadaki eşitlerim tarafından sevilme isteğim, beni, olanaklı olduğu ölçüde başkalarına karşı tümüyle aynı olan sevgiyi gösterme yükümlülüğü altına sokar. Doğal aklın, kendimiz ve kendimizle aynı olan başkaları arasındaki eşitlik ilişkisinden yaşamın yönetilmesi için çıkarmış olduğu kurallar ve ilkelerden haberdar olmayan hiçbir insan yoktur.”
(aktaran Locke, 2012, s. 10)

Epistemolojik açıdan objektiflik bağlamında pozitivizm, siyasi açıdan iş birliği bağlamında toplumsallık ve etik açıdan bencillikten doğan özgecilik ilkeleri üzerinde birleşmiş her toplum, sorunlu toplumlarda algılandığı gibi bireyi kendisinin faydası ile başkalarınınkini arasında seçim yapmaya zorlayan bir olgu değil, aksine birey için en verimli ve güvenli yaşamı sunacak tek seçenektir. Böylece bireyler bu seçimi bir görev olarak değil, kendileri için faydalı bir adım olarak algırlar.

Bu üç ilke bir toplumun sahip olması gereken pozitif temeller için yeterli görünmekte, ötesi sübjektif tartışmalara kapı açmaktadır. Her toplumsal tartışma, bu üç ilkeden uygun olanın üzerinden değerlendirilip sonuca vardırılabılır görünmektedir.

2.2.3. Pozitif Toplumsal İlkelerin Kurulumu ve Yaşatılması Politikaları

İnsan doğasına dair pozitif çıkarımlar ve bu çıkarımlardan türetilen toplumsal ilkeler, en doğru birey-toplum ilişkisinin ancak bu temeller üzerine şekillenebileceği ve kalıcı olabileceği hakikatini ortaya sermiştir.

Zihinlerin teolojik ve metafizik temeller üzerine kurduğu yaşamlar, herkes için doğru sayılamayacak ve asla kanıtlanamayacak önermeler içerdiğinden ve tüm temellerde son amaç daima bireyin kendi kurtuluşu olduğundan ilk bakışta tam tersi gibi görünse de toplum en çok bu tür bakış açıları tarafından tehdit altındadır. Comte'a göre de teolojik temeller geçici ve rastlantısaldır ve bireyin tamamen kendisine verilen yükümlülükleri yerine getirerek kendi sonunun iyi olması için çabalamasına neden olur. Metafizik evre zaten pozitivizme geçiş evresidir. Pozitivizmde de birey özünde kendisi için eylemlerini gerçekleştiriyor olsa da olgusal ve kalıcı olarak kanıtlandığını bilir ki kendi iyiliği ancak toplumun iyiliğinden geçer. “Kamu yararının öne çıkarılması her zaman, özel mutluluğu müşterek biçimde güvence altına almaya en elverişli yol olacak ve aynı zamanda, genel eğilimlerin mümkün olan en eksiksiz biçimde ele alınması, -bunun ödülü, kaçınılmaz olarak sadece bir içsel tatmin olduğu zaman bile- hem daha doğrudan hem de daha yalın ve son olarak daha kesin bir etkiyle kişisel mutluluğun temel kaynağı haline gelecektir.” (Comte, 2015, s. 291-293)

Bu durum, zihinsel olarak pozitif evreye ulaşabilmiş her birey açısından kolayca kabul edilebilir ve uygulanabilir görünmekte olsa da hiçbir toplumda tüm insanlar tamamen pozitif evreye geçmiş görünmemektedir. Dünyanın her yerinde sürekli olarak bir bireyin başka bir bireye zarar vermesi boyutunda birçok çeşit suç işleniyor olması, an itibariyle pozitif bir toplumsallık bilincinin kimi yerlerde yokluğunu, kimi yerlerde ise yeterince uygulanmadığını kanıtlar niteliktedir. Söz konusu bağlamda suç işlemeyen bireylerde dahi bu bilinçsizliğin çok yaygın olduğu, suçtan kaçınma nedenlerinin belirlenen pozitif toplum ilkeleri ile genellikle alakası olmadığından anlaşılabilir. Yasal cezaların ağırlığı, toplumsal baskı, dinsel korku ya da göreceli vicdani sebepler gibi mutlak olmayan suçtan kaçınma nedenleri bir yere kadar topluma zararlı eylemleri engelleyebilmekte, bilinçli olarak ya da kontrolsüz duygular nedeniyle bu tür denetim mekanizmalarından zihinsel ya da eylemsel olarak sıyrılan veya eyleminin sonuçlarını göze alan bireyler tarafından toplum her an tehdit altında kalabilmektedir.

Toplumların üzerindeki birey kaynaklı tehditlerin ortadan kaldırılması toplumu oluşturan her bireyin mutlak faydasına olacağından, toplumların temeli söz konusu pozitif ilkelere göre yeniden kurulmalı ve zihinler bu ilkelerin sağlayacağı toplumsal bilinçle donatılmalıdır. Bu amaç toplumun düzen ve ilerleme politikalarıyla hayata geçirilebilir.

Auguste Comte'un toplumsallığın mottosu haline getirdiği düzen ve ilerleme açısından bakıldığında pozitivizm öncesi çatışan taraflardan teolojik ekol dogmatikliği nedeniyle ilerlemeyle uyumsuzluk gösterirken, metafizik ekol yarattığı evrensel şüphe sonucu politik düzensizliğe ve yönetimlerin güçlerinin zayıflamasına neden olmuştur. Oysa pozitif ekol düzen ve ilerlemeyi içinde barındıracak doğaya sahiptir. Çünkü temelini oluşturan bilimin kendisi, düzeni keşfetmek ve keşfedilen düzen üzerinden insanlığa fayda sağlama açısından ilerleme üzerine kuruludur. “Yeni felsefe için, düzen, her zaman ilerlemenin koşuludur ve buna karşılık ilerleme de düzenin zorunlu amacı haline gelir.” Zaten yeni bir çözüm arayan insanlığa bu çıkış yolunun gösterilmesi için tek yapılması gereken söz konusu paradigmanın toplumsal boyuta kadar genişletilmesidir. Toplumun yararına olacak bu

yenilenmenin hayata geçmesi de yönetimlerin sorumluluğundadır (Comte, 2015, s. 244-257).

John Stuart Mill de buna paralel doğrultuda iyi yönetimin belirteci olarak toplumun toplu menfaatlerini işaret eder. Bu menfaatlerin somut ifadesi olarak da Auguste Comte'un pozitivizmin toplum için güttüğü “düzen ve ilerleme” amacını kabul eder. Fakat ona göre düzen ve ilerleme de bir amaç doğrultusundadır ve toplumsallığın ana amacı da tanımlanmalıdır (Mill, 2017, s. 70-71).

Pozitif ilkeler ışığında kurulacak pozitif rejim yönetiminin ana amacı, önce bireylerin yaşamlarını daha refah hale getirmek için ateşkes yapıp ardından iş birliğine girişmelerini ve son olarak bu durumun korunmasını sağlamaktır. Bu ateşkes ve iş birliğinin istikrarlı şekilde sürmesi doğru bir düzene ve bu iş birliğinin hem kendisi hem de uğraşlarının gelişerek topluma giderek daha yararlı hale gelmesi ise ilerlemeye bağlıdır.

2.2.3.1. Düzen Politikası

Teoloji ve metafiziğin göreceli önermelerine dayanan toplumların bireyler arası çatışmalara her daim açık olması, toplum yönetiminin pozitif ilkeler doğrultusunda bir politika ile şekillenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Çünkü pozitivizm kişiden kişiye değişmeyecek önermelerin tek kaynağıdır. O halde ihtiyaç duyulan toplumsal düzen, bireyler arası çatışmayı engelleyecek, dayanışmayı artıracak ve böylece giderek daha güçlü ve refah yaşam koşullarına ulaştıracak, herkes tarafından kabul görecektir. Pozitif ilkeler üzerine kurulu bir yönetim gücü ile şekillendirilmelidir.

Yönetim gücünü, pozitivizm öncesinde olduğu gibi bir tanrıdan, kutsal kitaptan ya da herhangi bir inanç sisteminden değil, herkes için geçerliliği olan pozitif toplum ilkelerinden almalıdır. Aksi halde en başta itirazlarla karşılaşacak ve kurulumu bile çatışmalı olacağından devamında da refah beklenemeyecektir. Pozitif ilkeler üzerine kurulacak bu devletin yönetiminin gücünü somutlaştırmak adına, her birey için yararlı olacağı artık kabul edilen pozitif bir toplumsal sözleşme hazırlanmalıdır. Bu sözleşme ile toplumsal düzenin pozitif ilkelerinin, tüm bireysel

farklılıklara rağmen herkese eşit oranda yarar sağlarken olabilecek en iyi toplumsal düzeni de kuracağını herkesçe idraki ve meşruiyeti resmileştir. John Locke'ın devletin ve yöneticisi dolayısı ile görevlerinin tanımı olarak söylediği şu cümleler pozitif bir sözleşmenin kapsamına örnek teşkil eder:

“Devlet, bana göre, sadece sivil çıkarları teşvik etmek, korumak ve ilerletmek için oluşturulmuş bir insanlar topluluğudur. Yaşam, özgürlük, sağlık ve beden dinlenmesi ile örneğin, para, toprak, ev, eşya ve benzeri dünyevi mallara sahip olmayı sivil çıkarlar (sivil mülkler) olarak addetmekteyim. Yaşama ait olan bu tür şeylere tamamen sahip olmak; genelde tüm insanların özelde ise kendi halkının her biri için aynı kanunları tarafsız bir biçimde uygulayarak güvence altına almak sivil yöneticinin asli görevidir.” (Locke, 2017, s. 56)

Bunun ardından bireylerin sadece kuruluma değil, toplumsal olarak atılacak her adımda kendi iradesinin de var olacağını hissetmesi gerekmektedir. Bu hissin sağladığı aidiyetin kesintiye uğraması, bireyle toplumun çatışmasına zemin hazırlar. Öyleyse tüm toplumsal eylemlere dair alınan kararlar, o eylemlerden etkilenecek tüm bireylerin katılımıyla olmalıdır. Çünkü hiç kimse dışarıdan kendisine başka bir insan ya da grup tarafından verilen zorunluluğa itaat etmek istemez. Bu nedenle her bireyin “kendini kamudan biri olarak ve onların menfaati neyse kendisinin menfaatinin de o olduğunu hissetmesi sağlanır.” Aksi halde kişi, toplumun kendisini kullanmaya çalıştığı bir birey olarak görür ve bu da benliğini savunmaya geçirmesine neden olur. Sonuç olarak doğa durumundaki rekabet ortamı, toplum içinde yeniden vücut bulur. Tüm halkın katıldığı yönetim, toplumsallığın toplumun her noktasına yayılabileceği tek yönetimdir (Mill, 2017, s. 116-117).

Toplumsal aidiyetin her birey tarafından sağlanması konusunda pozitivizm dışındaki diğer zihinsel evrelerde olanların dikkate alınması da gerekmektedir. Pozitif paradigma her ne kadar somut, kanıtlı, gerekçeli ve reddedilemez veriler sunuyor olsa da rasyonel gelişimini tamamlayamamış bireylerin kafalarında teoloji ve metafiziğe üstün gelemeyebilir. Bu nedenle yönetim, ikna çabalarının yetmediği ve dolayısıyla toplumsal sağduyuyu hissedemeyip dönüşüme bir şekilde katılamayanlara dair önlemler almak zorundadır. Bu önleme pozitivizmden dönenler de dahil edilmelidir çünkü rasyonalite ne kadar gelişmiş olursa olsun, onu

pasifleştirecek bir duygusal yoğunluk ile alaşağı edilebilir. Aksi halde pozitivizmin sağlayacağı toplumsal düzen, teolojik ve metafizik nedenlerce her an tehdit altında olacaktır. Bu nedenle pozitif rejim, bireysel boyutta kalan teolojik ve metafizik ilkeleri de içinde barındırabilecek genişliğe her zaman sahip olmalıdır.

John Stuart Mill'in düşünce ve ifade özgürlüğünü düşünsel mutluluk için zorunlu görmesi ve düşünsel mutluluğun da tüm mutlulukların temeli olduğunu belirtmesi de bireylerin kendi iç dünyalarının toplum tarafından dışlanmamasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu algının toplumsal boyutta var edilmesi için her ne kadar kesin görünse de her düşüncede yanılma payı olduğu ve dolayısıyla tüm fikirlerin haklılık paylarının olabileceği kabul edilmelidir. Ne kadar yanlış görünürse görünsün hiçbir düşünce susturulmamalıdır, çünkü yanlış bile olsa bir kısmı doğru olabilir veya doğruya ulaştırabilecek diyalektiğe fayda sağlayabilir. Gerçek kabul edilen paradigmaya tamamen karşıt da olsa tüm düşünceler dikkate alınmalıdır, çünkü düşünceler asıl amaçlara ulaşma yolunda araçtır ve bir paradigmayı tabu kılmak toplumu amaçtan uzaklaştırır. Toplumsal bir tabu var edilmesi ve buna karşıt tüm düşünce ve ifadelerin yasaklanmaya çalışılması insanları sadece görünürde uyumlu olduğu, çatışmaların gizlice devam ettiği ve toplumsallığın alttan alta oyulduğu, bireyleri her an kaosla baş başa bırakabilecek bir ortama sürükler (Mill, 2003, s. 107-108).

Hem toplumsallığı hem de bireysel dünyaları koruma adına atılacak en uygun adım, bireylerin öznel dünya ile toplumsal yönleri arasında bir ayrıma gidilmesidir. Bireyler, kendi öznel dünyalarında istedikleri evreye dair karakter gösterebilir, istedikleri evrenin karakterinde dünya görüşü benimseyebilirler. Fakat toplumsal bağlamda bu boyutun diğer insanların direkt acısına sebep olacak kadar genişletilmemesi gerekmektedir. Hiçbir birey ya da toplum içinde birleşmiş örgüt, ideolojilerini güç kullanarak başkalarına dayatmamalı ya da ideolojik eylemlerini başkalarının bireysel boyutuna zarar verecek düzeyde yaşamamalıdır. Bu bireysel ve toplumsal dünya ayrımının teolojik zihinler tarafından bile kabul edilmesi, onların da kendi inançlarını yaşayabilmeleri açısından elzemdir. Sahip olunan sayısal, fiziksel ya da psikolojik gücün ideolojik baskı olarak kullanılması, kullanan açısından da son

derece tehlikelidir. Çünkü güç el değiştirdiğinde kendi hakikatlerinin tehlikeye düşmesi kaçınılmaz olacaktır. Geleceğe dair tüm bireysel tehlikelerin farkındalığında olan hiç kimse, şu anda başkalarına zarar vermeye cesaret edemez.

Toplumun düzenini sağlayacak tüm bu gerekliliklerin son adımı, bu düzeni bir sözleşme ile somutlaştırmak olmalıdır. Çünkü toplumsallığın hiçbir birey tarafından başka bir bireye boyun eğmek olmadığı, herkesin kendi iradesi ile kendi faydasına bu birlik içinde olması gerektiği ancak bireyler üstü bir sözleşme ile hatırdan tutulabilir.

“Katılımcılardan her birinin can ve malını, oluşturulan ortak gücü, bütünüyle savunup koruyacak bir katılım biçiminin bulunması... Her biri bu ortaklıkta, diğer bütün katılımcılarla birleşirken, yine de yalnızca kendi iradesine boyun eğmesi ve ortaklığa katılmadan önceki kadar özgür kalması. Toplum sözleşmesinin çözümünü sunduğu sorun işte budur.” (Rousseau, 2013, s. 17)

Tüm bu koşulların sağlanması ile birey, toplum ve devlet tam bir beden halini alır ve her parçanın sorunu tüm bedeninin sorunu haline gelerek çözüm için bütünsel bir seferberlik başlar. Bu birlikteliğe an itibariyle pratik kısmı tartışılır olsa da teoride vücut bulduğu bir örnek olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut anayasasının ikinci maddesi olan “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir” ibaresi gösterilebilir.

İdeal devlet, tüm bireylerin toplumla bütünlüğü ve aidiyeti için demokratik, zihinlerin bireysel yönlerinin özgürlüğü ve kısıtlanmaları halinde tehditlerinden sakınmak için lâik, bireyler üstü bir sözleşme ile toplumsallığa itaatin sağlanması için hukuk devleti olma özelliklerini taşıması gerekmektedir.

2.2.3.2. İlerleme Politikası

Düzen politikası ile toplumun statik karakterinin tanımlanmasından sonra, bu karakterin devamı ve bu sayede toplumun refahının giderek gelişen bir çizgiye

oturtulması konusunda neler yapılması gerektiği tartışılmalıdır. Böylece toplumun dinamik karakteri de belirlenmiş olacaktır.

Bu yolda ilk yapılması gereken, statik karakterin tüm bireyler tarafından içselleştirilmesi ve geleceğe aktarılmasıdır. Herhangi bir düşünsel veya davranışsal eylem kalıbının bir bireye aktarılması ve bireyin zihinsel veya fiziksel olarak bu aktarımı uygulayacak yeterliliğe ulaşmasını sağlamanın yolu, o bireyi eğitmekten geçer. Dolayısıyla pozitif toplumsal ilkelerin tüm topluma aktarımı ve toplumun bu ilkelere göre yaşamını devam ettirmesi bireylerin eğitilmelerine bağlıdır.

Pozitivist paradigmanın bireylere aktarımı önce bu paradigmayı doğrulayacak epistemolojik kabulün sağlanmasını, ardından olgusal kanıtlamayı gerektirmektedir. Epistemolojik kabul, olgusal bilgilerin teolojik ve metafiziksel önermelere karşı üstünlüğünü kabul ettirmekten ibarettir. Teolojik ve metafizik önermeler, doğrulukları somut olarak gözlemlenemeyeceğinden belirsizdir. Olgusal önermelerin gözlem, deney gibi bilimsel yöntemlerle ve direkt yaşama uyarlanan pratik etkileriyle somut faydalar sağlaması hiçbir bireyin reddedemeyeceği bir gerçeklik sunduğundan, geride kalan evrelere karşı üstünlük sağlamaktadır. Gerek teolojik gerek metafizik kurguların temel amacının pratik hayattaki sorunlarla baş etmek üzere girilen arayışlardan türemiş olması, bu amaca olabilecek en iyi şekilde ulaştıran pozitif paradigmanın bulunmasıyla ona geçişin önünde sonunda tüm insanlık tarafından kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Çünkü bir birey öldüğünde Tanrı tarafından cennete gideceğine dair hiçbir kanıt elde edemezken, bilim sayesinde teknolojinin gelişmesiyle pratikte karşılaşılabilecek zorluklara karşı önlemler alarak bu dünyada refahı deneyimleyecektir.

Toplumun olguları bu rasyonalite ile inceleyebilmesi için evrenin pozitivizmin paradigmasıyla insanlara sunulması aşamasında Auguste Comte, basitten karmaşığa doğru gidilmesi gerektiğini savunur. “En basit fenomenleri inceleyerek bir yaşamın, gözlem yapmanın, pozitif bir düşüncenin, hatta düzenli akıl yürütmenin ne olduğunu önceden öğrenmeden, ilk başta en karmaşık fenomenlerin incelenmesi ile meşgul olan bir zihin, çok büyük bir doğal üstünlüğe sahip olmadığı sürece, rasyonel bir şey ortaya koyabilir mi?” (Comte, 2015, s. 148) Oysa ilk olarak

bu temel yeteneklerin bireylere sağlanması göz önünde bulundurularak verilecek bilimsel eğitim bireyler tarafından evrenin daha kolay anlaşılmasını sağlayacak ve pozitif önermelerin teolojik ve metafizik önermelere karşı daha güvenilir ve ikna edici olduğunu görecektir.

Diğer bir nokta söz konusu paradigmanın evrenselliğinin hissettirilmesinden geçmektedir. Bu önermelerle kurulu pozitif eğitim sisteminin ve bununla aktarılan bilimin, bilim adamları gibi belirli bir kesimin tekelinde ve hizmetinde olmadığını, halkın tamamını oluşturan her bir bireyin bireysel hayatına hizmet edebilecek nitelikte olduğunu tüm halka gösterecek ve bu evrenselliğe ikna edebilecek nitelikte olmalıdır. Bilimin belli toplumsal sınıfların tekelinde olduğu ve onlara hizmet ettiği algısı halkın diğer kesimlerinde olduğu takdirde pozitivizmin benimsenmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü pozitivizmin bir grubun ya da kişinin aidiyetinde olduğu algısı, teolojik ve metafizik zihinlerin kendi bireyselliklerini savunmaya geçirir ve evrensel sağduyuya yönelik bu paradigma kişiselleşmenin kurbanı olur (Comte, 2015, s. 306-308).

Pozitivizmin ilkelerinin toplumun temellerine yerleştirilmesinin tek yolu, her insanın pozitif zihin evresine ulaştırılmasını hedefleyen evrensel bir eğitim sistemine maruz kalmasından geçmektedir. Pozitif verilerin pratik sonuçlarının ampirik olarak o toplum tarafından gözlemlenmesi sistematik olarak inatla sağlanmaya çalışılmalıdır. Evrensel sağduyuya seslenmek üzere ortaya konan çaba, savunmaya geçen olumsuz ön yargıların zamanla deneyimlerle kırılması sonucu meyvelerini vermeye başlayacaktır (Comte, 2015, s. 303).

Geriye toplumun imkanlarını evrenin giderek daha iyi tanınması üzere bilimin ve dolayısıyla teknolojinin gelişimi için seferber etmek kalmaktadır. Olgular en güvenilir bilgi kaynakları olsa da henüz çözülmemiş olgular olması, evren tanındıkça ve insanlığa faydalı olma yolunda üzerinde oynandıkça toplumun refahının daha da artabileceğini göstermektedir. Adam Smith, ilerlemenin zaten insan doğasının bir parçası olduğunu, onun sürekli koşulları iyileştirme güdüsüyle donandığını belirtir (Gordon, 2015, s. 181). Türdeşlerin bu güdü etrafında

birleşmesinin sağladığı faydalar üzerine onun şu sözleri, doğru bir politikayla ilerlemenin devamının gerekliliğini gerekçelendirmektedir:

“Doğa iyi ki de üzerimize bazı şeyleri bir şekilde empoze etmektedir. Bu yanılsama sayesinde insanlık durmadan çalışmaya devam etmektedir. Bu yanılsama sayesinde insanlar toprağı işlerler, evler inşa ederler, şehirler, devletler kurarlar. İnsan yaşantısını soylulaştıran ve güzelleştiren bilim alanında icatlar yapar, sanatta ise ileriye gider. İnsan sanat ve bilim sayesinde dünyanın balta girmemiş ormanlarını güzel ve bereketli topraklara dönüştürmüş, yol iz bilinmeyen okyanus çöllerinden ise yeni yaşam kaynakları elde etmiştir ve dünya üzerinde yaşayan ulusların birbiri ile bağlantısını sağlayacak yollar inşa etmiştir. İnsanların verdiği emek sayesinde dünyanın bereketi iki katına çıkmıştır ve bu bereket çok daha kalabalık bir nüfusu besleyebilecek bir kapasiteye ulaşmıştır.” (Smith, 2018, s. 267)

Belki insanlık hiçbir zaman her şeyi bilemeyecek, fakat bildiği her şeyi pozitif paradigma sağlayacaktır. Bilimin gelişimsel karakterinin topluma da işlemesi, toplum tarafından görülebilen alanı giderek genişletecektir. İhtiyaçlarını giderme üzerine kurulu doğasıyla insan, bilim ve teknolojinin gelişimi sayesinde mevcut ihtiyaçlarını zamanla daha kolay giderdikçe daha gelişmiş ihtiyaçlarla donanacaktır. Toplumu oluşturan her birey bu refahı tattığında, artık kimsenin bir başka canlının direkt acı çekmesine neden olacak davranışlara sürüklenmesine gerek kalmayacaktır.

SONUÇ

İnsan türünün başlangıcından beri var olan toplumsallığın insana en faydalı açıdan nasıl kurulabileceğine dair sorgulama da tür kadar eski bir sorudur. İnsanın insana acı vermesi durumu, tüm toplumsal sorunların indirgenebileceği bir olgudur. Dolayısıyla birey-toplum ilişkilerinin en ideal şekilde düzenlenmesi, bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik sorgulamalarla çözülebilir.

İnsanların toplumsallaşarak edindiği faydalardan biri diğer bireyler tarafından hayatının tehlikede olması durumunu ortadan kaldırmak, diğeri ise kendisine zarar veren ve tek başına baş edemeyeceği doğal olgulara karşı gerek zihinsel gerekse fiziksel güç birliği yaparak yaşamını daha kolay devam ettirebilmektir. Fakat toplumlar doğru ilkeler temelinde yapılandırılmadığından doğa durumundaki çatışmanın toplum içinde de devam etmesi kaçınılmaz olmuştur.

Auguste Comte'un belirlediği tarihsel evrelere bakıldığında ne teolojik ne de metafizik evrede toplumsal sorunların tamamen çözüldüğü görülmüştür. Bu evrelerde toplumsal boyutta herkesin kabul edemeyeceği paradigmlar tüm topluma dayatılırken bireysel boyutta insanlar, birbirlerinin acılarına kendi açılarından baktıklarından duyarlı olamamış ve gerek kitlesel gerekse özel hayatta çatışmalar kaçınılmaz olmuştur.

Teknolojinin gelişmesiyle doğaya dair gözlemlerin niteliğinin artması, edinilen bilgilerin pratik hayata fayda sağlaması, insanın doğayı yönetebilme şansını elde etmesi pozitif evrenin başlamasına sebep olmuştur. Artık insan çaresizce teoloji ve metafiziğin peşinden gitmek zorunda değil, gerçek bir çözümün peşindedir. Bu evrenin toplumsal boyuta yansması, daha öncesinde bireyler arası ayrılıklara neden olan toplumsal temellerin yerini de pozitif temellere bırakabileceği ihtimalinin doğması şeklindedir.

Bireysel farklılıklardan kaynaklanan sübjektif dünya görüşleri insanlar arasındaki çatışmayı körüklemekte ve güçlü olanın zaferini ilan etmektedir. Güç

sürekli el değiştirdiğinden ya da her an gücün el değiştirme ihtimalinin her durumda var olacağından tehlikede olmayan insan yoktur. Bu nedenle kalıcı bir güven ortamı sağlanması gerekmekte, bu da herkes için geçerli bir toplumsal düzlem arayışına götürmektedir. Pozitif evre kapsamında Comte'un bu evreden yola çıkarak kurduğu pozitivist anlayış sonucu ortaya koyduğu sosyal fizik, bu arayışın sürdürülebileceği ve olabildiğince sonuçlanabileceği tek alandır. Sosyal fizik alanının kurulmasıyla birlikte artık toplumların da olgusal paradigmayla incelenebileceği, ilkelerinin keşfedilebileceği ve bu yolda en doğru yapılandırmanın sağlanabileceği imkanları doğmuştur.

Auguste Comte'un pozitivismi ve kurduğu sosyal fizik, hiç kimsenin reddedemeyeceği olgusal gerçekliklere bağlı açıklamaların tüm insanlığın ortak paydası olabileceğini göstererek objektif bir toplumun temeline ilk taşı dikmiştir. Pozitif veriler aynı zamanda kişiden kişiye farklılık göstermediğinden toplumsal adalet duygusunu da yaşatmaktadır. “Doğanın kanıtı karşısında en aşağıdakilerden en üsttekilere kadar herkes eşit konumdadır.” (Gordon, 2015, s. 43-44) Oysa teolojik ve metafiziksel çıkarımlar kişiden kişiye değişebilecek yorumlara açık olduklarından ne tarafsızlığı ne de adaletsizliği önleyebilmişlerdir.

Pozitif toplumun kurulumunda kimsenin reddedemeyeceği ilkeler belirlenmek istendiğinde öncelikle pozitif topluma dair söylemlerin kaynaklarına güven gerekmektedir. Bu açıdan ilk sırayı epistemolojik ilke almakta ve kaynağı olgular olmayan hiçbir çıkarımın tüm insanlarca tamamen onaylanmayacağı hakikatini göstermektedir. Bunun ardından doğru yapılandırılan bir toplumun her bireye anarşiden daha faydalı olacağını pozitif açıdan kanıtlayan toplumcu siyasi ilke gelmektedir. Son olarak artık her birey için zorunlu görünen bu toplumsallığın içinde bireylerin birbirlerine karşı davranışlarını şekillendirecek pozitif etik ilke belirlenmiş, her bireyin bencil olduğu ve toplumsallığın tam da bu bencillik nedeniyle seçilmesi gerektiği gerekçelendirilmiştir.

Pozitivist paradigma ya da onun dışındaki temeller üzerine kurulmuş ve sürdürülüyor olmasından bağımsız olarak, tüm toplumlarda hala birbirlerinin

acılarına kasıtlı sebep olabilen bireyler olduğu görüldüğünden, söz konusu ilkeler temelinde kurulmamış hiçbir toplumun toplumsal barışın yoğunluğunu belirli bir seviyenin üzerine çıkaramamış olması normaldir. Bu temellerin uygulanarak geliştirileceği politikalar ile toplumlar oluşturulmalıdır. Bu politika, toplumun statik karakterini belirleyen düzen ile dinamik karakterini belirleyen ilerlemeyi içerir. Düzen olmayan yerde ilerlemeden söz edilemez, çünkü parçalar birbirlerinden farklı yönlere dağılır; ilerleme ise düzenin koruyucusudur, çünkü düzenin giderek artan faydaları bu sayede deneyimlenir.

Düzen için ilk gereken pozitif toplumsal ilkeler temelinde yükseleceği kesinleşen bir toplumdur. Bireyler toplumsal ateşkes ve iş birliğinin kendileri için her zaman en iyisi olacağını farkında olmalıdır. Herkes bu toplumun kurulum ve yaşatılışında her adımda kendi iradesinin de varlığını hissederek aidiyet bağı kurmalı ve tüm bireysel sorunların toplumca önemsendiğinin ve kendi sorunlarının da sahiplenildiğinin bilincine varmalıdır. Tüm çabaya rağmen pozitif zihinsel evreye ulaşamamış bireylerin ve sonradan duygusallık gibi çeşitli nedenlerle diğer evrelere gerileyenlerin toplumsal ilkeleri yok sayma potansiyeline karşı önlem almak üzere de gerekli esneklik toplumca sağlanmalıdır. Bu yolda bireylerin toplumsal yaşamı ile bireysel yaşamları ayrı ayrı tanımlanmalı, toplumsal boyut her zaman pozitif ilkelere göre işlerken bireysel boyutta subjektif olgular barınabilmelidir.

İlerlemeye gelindiğinde ilk olarak bu statik karakterin tüm bireylerin zihinlerine yerleştirilmesi ve geleceğe aktarılması sağlanmalıdır. Eğitim yoluyla gerçekleştirilecek bu yayılım, olgulardan başka hiçbir bilgi kaynağının mutlak doğru sağlamayacağı bilimin pratikteki faydaları üzerinden topluma kabul ettirmelidir. Ardından topluma dair pozitif bilgilerin anlaşılabilmesi için, tüm bireylerin bilimler hiyerarşisine göre genelden özele temel bilgilerle donatılmaları gerekir. Çünkü toplumu etkileyen daha genel olgusal ilkeler bilinmeden toplum anlaşılabilir. Son olarak eğitim sistemi bilimin başka bir dünya olmadığını, faydalı olma açısından herkesin hayatına dokunabilecek pratikliğe sahip toplumsal bir olgu olduğunu göstermelidir. Bilimin tanınması ve sahiplenilmesiyle birlikte bireyler onun giderek

gelişimine katkı vermeye başlayacak ve bu sayede teknoloji de geliştikçe toplumun refahı giderek daha da artacaktır.

Toplumsal boyutun ana teması pozitivism olduğu taktirde kim ne düşünürse düşünsün, neye inanırsa inansın bir başkasına fikrini ya da inancını dayatmaya kalkmayacak, kendi varlığının faydası için başkasına kötülük yapmama adına elinden geldiğince çaba sarf edecektir. Tüm bu özveriyi toplum için değil, bizzat kendisi için göstermesi gerektiğini pozitif açıdan bilecektir.

Comte'un pozitivismin formülü olarak verdiği ve mezar taşında yazan ifadesi de kusursuz bir toplumun formülüdür ve ancak bu formül tüm farklılıklara rağmen birliği mümkün kılmaktadır: ‘L’amour pour principe, l’ordre pur base, et le progrès pour but (İlke olarak sevgi, temel olarak düzen, amaç olarak ilerleme).’

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A., & Köker, L. (1991). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A., Türk, D., Yalçınkaya, A., Yılmaz, Z., & Zabcı, F. (2015). *Batı'da Siyasal Düşünceler*. (M. A. Ağaoğulları, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A., Zabcı, F. Ç., & Ergün, R. (2009). *Kral-Devletten Ulus-Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Akarsu, B. (1987). *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Alganer, Y., & Çetin, M. (2007). Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 285-309.
- Aristoteles. (2016). *Politika*. (M. Tuncay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arslan, A. (1992). Aydınlanma. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 23-32.
- Bacon, F. (2015). *Novum Organum*. (T. Kabadayı, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Bacon, F. (2018). *Yeni Atlantis*. (Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ballıkaya, C. (2015). XIX. Pozitivist Düşünürlerinden Auguste Comte ve Emile Durkheim'da Din. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş*.
- Bentham, J. (2017). *Ahlak ve Yasama İlkeleri*. (Ö. Saruhanlıoğlu, & U. K. Boyacı, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Campanella, T. (2018). *Güneş Ülkesi*. (Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

- Cevizci, A. (2001). *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Comte, A. (2003). *Pozitif Felsefeye Giriş*. (S. Sarı, Çev.) Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Comte, A. (2015). *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*. (E. Ataçay, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Comte, A. (2017). *İslâmiyet ve Pozitivizm*. (Ö. Gözel, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Condorcet, M. d. (2010). *İnsan Zekasının Tarihsel Gelişimi*. (M. Özgil, Çev.) İstanbul: Sayfa Yayınları.
- Çelik, F., Fidan, S., & Şahin, K. (2011). Aydınlanma'nın Fransız Düşüncesi İçinde "Katı Liberal Değerler" Bağlamında Ele Alınmasında Ansiklopedi Ve Ansiklopedistlerin Yeri. *Akademik Bakış Dergisi*(23).
- Descartes, R. (2011). *Meditasyonlar*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.
- Descartes, R. (2017). *Felsefenin İlkeleri*. (M. Akın, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2018). *Yöntem Üzerine Konuşma*. (E. Ataçay, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Diderot. (1984). *Felsefe Konuşmaları*. (A. Cemgil, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Durkheim, E. (2010). *Ahlak Eğitimi*. (O. Adanır, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Durkheim, E. (2013). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (C. Saraçoğlu, Çev.) İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Durkheim, E. (2017). *Sosyalizm Dersleri*. (G. Yavaş, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

- Epiküros. (2014). *Özdeyişler, Mektuplar ve Aforizmalar*. (G. Renas, Çev.) İstanbul: Arya Yayıncılık.
- Fara, P. (2012). *Bilim Dört Bin Yıllık Tarih*. (A. Babacan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Farabi. (2001). *El-medinetü'l Fâzıla*. (N. Danışman, Çev.) Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Gordon, S. (2015). *Sosyal Bilimler Tarihi ve Felsefesi*. (H. T. Kösebalaban, & Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Gökberk, M. (1993). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- James, W. (2015). *Pragmatizm*. (T. Karakaş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Koştaş, M. (1995). Auguste Comte'un Din Sosyolojisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34(1), 67-73.
- Levey-Bruhl, L. (1970). *Auguste Comte Felsefesi ve Sosyolojisi*. (Z. F. Fındıkoğlu, Çev.) İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Locke, J. (2012). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. (F. Bakırcı, Çev.) Ankara: Ebabil Yayınları.
- Locke, J. (2017). *Tolerans Üzerine Bir Mektup*. (F. Yılmaz, Çev.) Ankara: Atıf Yayınları.
- Lukes, S. (1984). Saint-Simon (1760-1825), çev. İhsan Sezal. *Sosyoloji Konferansları*(20), 107-116.
- Machiavelli. (1998). *Hükümdar*. (H. K. Karabulut, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.

- Meriç, C. (2015). *Saint-Simon: İlk Sosyolog, İlk Sosyalist*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mill, J. S. (2003). *Hürriyet Üzerine*. (M. O. Dostel, Çev.) Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Mill, J. S. (2017). *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler*. (Ö. Orhan, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Mill, J. S. (2017). *Faydacılık*. (S. Aktuyun, Çev.) İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Montesquieu. (2017). *Kanunların Ruhu Üzerine*. (B. Günen, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- More, T. (2007). *Utopia*. (E. Gürol, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Park, R. E., & Burgess, E. (1942). Sosyolojiye Giriş. (S. Arpat, Çev.) *Sosyoloji Dergisi*, 2(1), 170-201.
- Platon. (2010). *Devlet*. (S. Eyüboğlu, & M. A. Cimcoz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2013). *Toplum Sözleşmesi*. (A. Alper, Çev.) İstanbul: Oda Yayınları.
- Smith, A. (2018). *Ahlaki Duygular Kuramı*. (D. Kızılay, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2010). Auguste Comte (1798-1857), Pozitivizm (Olguculuk). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 3(3), 161-163.
- Şenel, A. (1982). *İlkel Topluluktan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Topdemir, H. G. (1992). Francis Bacon'ın Bilim Anlayışı. *Felsefe Dünyası*(30), 51-68.

Topdemir, H. G., & Yinilmez, S. (2013). *Galileo*. İstanbul: Say Yayınları.

Turner, J. H., Beeghley, L., & Powers, C. H. (2010). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Bursa: Sentez Yayıncılık.

Ural, Ş. (1993). *Pozitivist Felsefe*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	--	--

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Alpay EĞLENEN		İmza:	
Doğum Yeri:	Altındağ			
Doğum Tarihi:	03.03.1991			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Taylan Araslı İ.O.		Ankara	1997-2005
Lise	Mustafa Kemal Sağlık M.L.	Radyoloji Tek.	Ankara	2005-2010
Lisans	Anadolu Üniversitesi	Felsefe	Eskişehir	2010-2015
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Ün.	Felsefe	Konya	2016-2019
İş Deneyimi:	<ul style="list-style-type: none"> - Dr. Abdurrahman Yurtaslan Ankara Onkoloji Eğitim ve Araştırma Hastanesi (Radyoloji Tek. Stajı, 2008-2009) - Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi (Radyoloji Tek. Stajı, 2009-2010) - Ortadoğulular Eğitim Kurumları (Felsefe Grubu Öğretmenliği, 2015-2016) 			
İlgi Alanları:	Sinema, Edebiyat, Tiyatro, Futbol, Hayvanlar, Kişisel Gelişim			
Tel:	0545 262 9631			
Adres	Mareşal Çakmak Mh. Sıra Sk. 1-A/3 Sincan/ANKARA			